

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

David BŘEZINA

**VZDĚLÁVÁNÍ V TIBETSKÉM EXILU
V INDII A PŮSOBENÍ NEZISKOVÝCH
ORGANIZACÍ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a veškeré použité zdroje informací jsem uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci 27. 4. 2012

.....

Rád bych poděkoval vedoucímu práce RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za odborné rady a vstřícný přístup při vedení bakalářské práce. Dále bych poděkoval Mgr. Karin Majerové za cenné informace a poskytnuté materiály.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **David BŘEZINA**
Osobní číslo: **R09744**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Vzdělávání v tibetském exilu v Indii a působení neziskových organizací**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je zmapování problémů tibetského exilu v oblasti vzdělávání, identifikace jeho potřeb ve vztahu k mezinárodní rozvojové spolupráci a zhodnocení vybraných českých i zahraničních rozvojových projektů realizovaných neziskovými organizacemi.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Dreyfus, Georges B. J., *The Sound of Two Hands Clapping: The Education of a Tibetan Buddhist Monk*, Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2003 - Bernstorff, Dagmar - von Welck, Hubertus (eds.), *Exile as a Challenge. The Tibetan Diaspora*, New Delhi: Orient Longmann 2004 - Sautman, Barry - Dreyer, June Teufel (eds.), *Contemporary Tibet. Politics, Development and Society in a Disputed region*, New York: An East Gate Book - Klieger, P. Christiaan (1992), *Tibetan Nationalism. The role of Patronage in the Accomplishing of National Identity*, Merut: Archana Publications - Osmaston, Henry - Tsering, Nawang (eds.): *Recent Research on Ladakh: Proceeding of the Sixth International Colloquium on Ladakh Leh (Vol. 6)*, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers 1993 - internetové prezentace administrativních orgánů tibetského exilu, zejména Central Tibetan Administration - Department of Education (<http://sherig.org/>) a Central Tibetan Schools Administration (<http://ctsa.nic.in/>), webové stránky nevládních organizací zabývajících se problematikou - články věnované problematice v periodickém tisku (např. Tibetan Review, ad.)

Vedoucí bakalářské práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: **17. května 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2012**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 17. května 2011

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	8
1 ÚVOD, CÍLE PRÁCE A PRACOVNÍ HYPOTÉZY	9
2 PŘEHLED LITERATURY	11
3 MIGRACE A PROBLEMATIKA INTEGRACE UPRCHLÍKŮ SE ZAMĚŘENÍM NA ŠKOLSTVÍ	12
3.1 Migrace	12
3.2 Nucené migrace	12
3.2.1 Dělení podle příčiny	12
3.2.2 Dělení podle cíle migrace	13
3.3 Problémy integrace migrantů	13
3.4 Školství v uprchlických komunitách	14
3.4.1 Dostupnost vzdělání.....	15
3.4.2 Kvalita vzdělání.....	15
4 HISTORICKÉ OKOLNOSTI KONFLIKTU V TIBETU	17
4.1 Historický vývoj Tibetu do 20. století.....	17
4.2 Obsazení Tibetu Čínou v roce 1950.....	18
4.3 Sedmnáctibodová dohoda o mírovém osvobození Tibetu z roku 1951	19
4.4 Události v Tibetu v roce 1956.....	20
4.5 Dění v Tibetu mezi lety 1957–1959.....	21
4.6 Vývoj Tibetu po roce 1959 až do poloviny 70. let	21
4.7 Vývoj Tibetu v letech 1976–1989.....	22
4.8 Vývoj Tibetu v 90. letech.....	23
4.9 Vývoj Tibetu v 21. století.....	24
5 TIBETSKÝ EXIL V INDII	28
5.1 Tibetská exilová vláda (CTA).....	28
5.1.1 Charta Tibeťanů v exilu	29
5.1.2 Hlavní priority Tibetské exilové vlády	29
5.2 Demografie Tibetského exilu v Indii.....	30
5.3 Integrace do exilových osad.....	32
6 ŠKOLSTVÍ V TIBETSKÉM EXILU V INDII.....	34
6.1 Komise pro tibetské školství (CTSA)	34
6.1.1 Struktura CTSA	35
6.1.2 Školní systém CTSA.....	36
6.2 Tibetan Homes Foundation.....	37
6.2.1 Struktura THF	37
6.2.2 Školní systém THF.....	38
6.3 Tibetan Children’s Village.....	40
6.3.1 Struktura TCV	41
6.3.2 Školní systém TCV	41

6.4	Klášterní školy	42
7	PROBLÉMY TIBetskÉHO ŠKOLSTVÍ V INDIÍ.....	46
7.1	Problémy ve vztazích k Indii a zahraničí.....	46
7.2	Problémy tibetské komunity v exilových školách	47
7.3	Potřeby a možnosti rozvoje tibetského školství v Indii.....	47
8	PŮSOBENÍ VYBRANÝCH ČESKÝCH A MEZINÁRODNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ.....	49
8.1	Tibet Foundation.....	49
8.2	M.O.S.T.....	50
9	ZHODNOCENÍ VYBRANÝCH ČESKÝCH A ZAHRANIČNÍCH PROJEKTŮ	52
9.1	Program Tibeťané v exilu (Tibet Foundation)	52
9.2	Projekt Kmotrovství na dálku (M.O.S.T.).....	54
9.3	Zhodnocení projektů ve vztahu k potřebám rozvoje tibetského školství v Indii	57
10	ZÁVĚR	58
11	SHRNUTÍ	60
12	SUMMARY	61
	POUŽITÉ ZDROJE.....	62

SEZNAM ZKRATEK

CBSE – *Central Board of Secondary Education*, Ústřední výbor pro středoškolské vzdělání

CST – *Central School for Tibetans*, Centrální škola pro Tibeťany

CTA – *Central Tibetan Administration*, Tibetská exilová vláda

CTSA – *Central Tibetan School Administration*, Komise pro tibetské školství

ČLOA – Čínská lidově osvobozenecá armáda

ČLR – Čínská lidová republika

IDP – *Internally Displaced People*, Vnitřně přesídlená osoba

IIEP – *International Institute fo Educational Planning*, Mezinárodní institut pro plánování vzdělávání

M.O.S.T. – Malé občanské sdružení tolerance

TAO – Tibetská autonomní oblast

TCV – *Tibetan Children's Village* (charitativní organizace v Indii)

THF – *Tibetan Homes Foundation* (charitativní organizace v Indii)

TIPA – *Tibetan Istitute of Performing Arts*, Institut múzických umění

TMAI – *Tibetan Medical and Astrological Institute*, Institut Tibetského lékařství a astrologie

TSO – *Tibetan Settlement Office*, Tibetských úřadů pro zabezpečení občanů

UNESCO – *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

UNHCR – *United Nation High Commissioner for Refugees*, Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

1 ÚVOD, CÍLE PRÁCE A PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Pro běžného člověka z Evropy, Ameriky či Austrálie, nebo obecněji z vyspělých zemí, je běžné, že mají možnost chodit do školy a mají přístup ke vzdělání. V rozvojových zemích to už samozřejmost není a ne všechny děti příslušného věku mají možnost chodit do školy. Pro dětské uprchlíky je získání vzdělání ještě obtížnější a o to těžší mají i uplatnění na trhu práce v dospělosti. V dnešním moderním světě úroveň vzdělání výrazně zvyšuje šance na úspěšné uplatnění na trhu práce (není však podmínkou), na většinu pracovních pozic je vyžadováno určité všeobecné nebo odborné vzdělání.

Důvodem výběru tématu je dlouhodobá spolupráce autora s Občanským sdružením M.O.S.T., ve kterém působí jako lektor workshopů pro základní a střední školy, a jeho snaha o prohloubení znalostí v dané problematice, což je i zároveň náplní workshopů.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat stav tibetského exilu se zaměřením na školství pomocí analýzy dat a zmapování problémů tibetského exilu v oblasti vzdělávání, identifikace jeho potřeb ve vztahu k mezinárodní rozvojové spolupráci a zhodnocení vybraných českých i zahraničních projektů, zaměřujících se na problematiku školství v tibetském exilu v Indii realizovanými neziskovými organizacemi.

Text práce bude rozčleněn na následující tematické celky:

- Úvodní oddíl bude definovat termíny používané v práci (migrace, nucené migrace apod.), dále nastíní základní problémy spojené s integrací migrantů a problematiku školství v uprchlických komunitách (především kvalitu a dostupnost vzdělání)
- Další oddíl se bude zabývat čínsko-tibetským konfliktem, jeho historickým vývojem a politickými vztahy mezi Čínou a Tibetem.
- Následně bude zmapována současná situace tibetského exilu v Indii, jeho demografické charakteristiky a průběh integrace uprchlíků do exilových osad.
- Na tuto problematiku naváže charakteristika školství v tibetském exilu, která představí všechny zřizovatele škol, popíše jejich historický vývoj a jejich politiku. Pozornost bude věnována též problémům financování a alokace rozvojové pomoci tibetského školství a problémům tibetské komunity v exilových školách. Tento oddíl vyústí v identifikaci rozvojových potřeb tibetského školství.

- Závěrečný oddíl práce bude věnován charakteristice vybrané zahraniční a české neziskové organizace poskytující rozvojovou pomoc tibetskému exilovému školství v Indii a zhodnocení jejich vybraných projektů.

Práce se pokusí potvrdit nebo vyvrátit tyto pracovní hypotézy:

- a) Lze se domnívat, že vliv Číny na tibetskou kulturu je tak silný, že vede k postupnému slábnutí tibetské kulturní identity, zejména k předávání tibetského jazyka
- b) Dalším předpokladem je problém uprchlíků a studentů se získáním zaměstnání a uplatněním se na trhu práce v Indii
- c) Lze se domnívat, že finančních prostředků na rozvoj tibetského školství v Indii je nedostatek
- d) Lze očekávat finanční závislost tibetského školství na zahraniční rozvojové pomoci
- e) Další hypotézou je nerovnoměrné rozmístění pomoci (indická vláda a zahraniční pomoc) do oblasti sídla dalajlamy, Dharamsaly, a státu Karnátaka na jihu Indie
- f) V cílové oblasti lze očekávat úspěšně realizované rozvojové projekty, které naplňují potřeby tibetského školství

2 PŘEHLED LITERATURY

V této práci byly použity jak tištěné tak elektronické zdroje. K definici hlavních pojmů jako je migrace a popsání školství v uprchlických komunitách jsou použity knihy *The dictionary of human geography* od Dereka Gregoryho, *Human Geography: People, Place, and Culture* od autorů Foubert, Murphy a de Blij, *Educational interventions for refugee children: theoretical perspectives and implementing best practice* od autorů Richarda Hamiltona a Dennise Moorea. A dále internetové zdroje *International Organisation for Migration*, *Demografické informační centrum*, *Forced Migration Online* a *United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)*.

Dějiny Tibetu do 20. století popisuje kniha *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů* od autora Josefa Kolmaše. Historický vývoj Tibetu v druhé polovině 20. století a v 21. století popisuje především Cipön W. D. Žagapba v knize *Dějiny Tibetu* a Matthew T. Kapstein ve stejnojmenné publikaci. Doplňkové informace a informace o současném dění v Tibetu jsou čerpány z knih *Právní postavení Tibetu* (diplomová práce) od Petry Střítecké, z knihy *Ohniska napětí ve světě* od autorů Šlachty, Burdy a Holečka a pak dále z informačních portálů *Tibinfo*, *Phayul*, *Čínského rozhlasu*, *České televize*, občanského sdružení *Lungta* a organizací *Human Right Watch* a *International Campaign for Tibet*.

Informace o tibetském exilu v Indii jsou čerpány z oficiálních webových stránek Tibetské exilové vlády *Central Tibetan Administration* a z portálů *Tibinfo* a *Hindustan Times* a *United States Bureau of Citizenship and Immigration Services*.

K charakterizování školství v tibetském exilu byly použity tyto zdroje: *Tibetská společnost v indickém exilu: Idealizace Tibetu jako strategie přežití Tibeťanů v exilu* (diplomová práce) od Nikoly Karulové, a z oficiálních webových stránek těchto institucí — *Tibetan Children's Educational and Welfare Fund*, *Central Tibetan School Administration*, *Tibetan Homes Foundation*, *Tibetan Children's Village*, *SOS Children's Village* a z oficiálních stránek dalajlamy *His Holiness The 14th Dalai Lama of Tibet*.

Zdrojem posledních dvou kapitol o působení zahraniční rozvojové pomoci a zhodnocení vybraných projektů jsou neziskové organizace *Tibet Foundation* a *Občanské sdružení M.O.S.T.*

Kompletní přehled použitých zdrojů je uveden na konci práce.

3 MIGRACE A PROBLEMATIKA INTEGRACE UPRCHLÍKŮ SE ZAMĚŘENÍM NA ŠKOLSTVÍ

3.1 Migrace

Podle odhadů Mezinárodní organizace pro migraci je na světě přibližně 214 milionů mezinárodních migrantů, což představuje 3,1% světové populace (2008).¹ To dělá z migrace globální téma. Gregory definuje migraci jako přemístění jednotlivců, rodin nebo skupin lidí. Dělí ji podle čtyř obecných kritérií – podle toho, jestli migrant překročí státní hranice (vnitrostátní a mezinárodní), podle časového hlediska (dočasná a trvalá migrace), podle důvodů migrace (nucená a dobrovolná) a podle právního rámce migrace (legální a ilegální).² Vnitrostátní migrace, která někdy bývá označovaná jako mobilita, je výrazně odlišena od mezinárodní. Největší pozornost je věnována migraci nucené a dobrovolné, neboli pohybům uprchlíků na straně jedné a pohybům převážně ekonomicky motivovaných migrantů na straně druhé.³ Z tohoto hlediska se vyčleňují jako zvláštní kategorie např. vnitřně přesídlené osoby (nucení vnitrostátní migranti), uprchlíci (nucení mezinárodní migranti) a ekonomičtí migranti.⁴ Migrace má velké dopady jak pro emigrační, tak i imigrační státy, a to jak v oblasti politické, či ekonomické, tak i v oblasti sociální, psychologické nebo kulturní.⁵

Trendy světové migrace se v posledních desetiletích velice změnily, a to hlavně v důsledku globalizačních procesů, výrazného posílení pull faktorů, které zvyšují atraktivitu cílových států a lokací. Jde ale o zkonstruované faktory, které vznikají na základě získávání informací pouze z doslechu, nikoli z přímé zkušenosti s cílovou destinací.⁶ Opakem jsou push faktory, které nutí obyvatele, aby opustili svou zemi, jsou to faktory jako demografické tlaky, politická nestabilita nebo osobní důvody.⁷

3.2 Nucené migrace

3.2.1 Dělení podle příčiny

Forced Migration Online (2012) dělí nucené migrace do tří kategorií podle příčiny jejich vzniku – migrace vyvolané konfliktem, přírodními katastrofami, a rozvojovou politikou a

¹ International Organisation for Migration, 2012

² Gregory, D., 2009

³ Tamtéž.

⁴ International Organisation for Migration, 2011

⁵ Demografické informační centrum, 2009

⁶ Fouberg, Erin H., Murphy, Alexander B. and de Blij, H. J., 2009

⁷ Tamtéž.

projekty. Nejčastější příčinou je konflikt, tedy ozbrojené konflikty, občanské války, všeobecné násilí, pronásledování na základě národnosti, rasy, náboženství, politických názorů nebo sociální příslušnosti, kde stát lidem neposkytuje dostatečnou ochranu a tak jsou nuceni opustit své domovy. Lidem se nedostává ochrany od státu, a tak jsou nuceni opustit své domovy. Druhou příčinou jsou rozvojové projekty, snaha podpořit rozvoj v cílovém státu, rozsáhlé projekty zasahující do infrastruktury, např.: výstavba přehrad, silnic, přístavů, letišť, dále těžební průmysl, odlesňování, rezervace chráněných oblastí. Třetí kategorii představují katastrofy. Specificky je můžeme rozdělit na přírodní katastrofy – záplavy, zemětřesení, vulkanická činnost, eroze; ekologické katastrofy – odlesňování, desertifikace, globální oteplování; a katastrofy zapříčiněné lidským faktorem – průmyslové nehody, radioaktivita.⁸

3.2.2 Dělení podle cíle migrace

Pro komplexnější pochopení nucené migrace dělí Forced Migration Online (2012) ještě nucené migranty podle toho zda překročí nebo nepřekročí hranice. Nejpoužívanější označení pro osoby, ovlivněné těmito událostmi je vnitřně přesídlená osoba (IDP; z anglického Internally Displaced People). Jsou to jednotlivci nebo skupiny lidí, kteří byli nuceni opustit svá místa trvalého bydliště na základě výše uvedených událostí, ale nepřekročí přitom hranice svého státu.⁹ Neexistuje žádná specifická mezinárodní instituce poskytující pomoc nebo asistenci těmto osobám, protože IDP nepřekročí hranice a řešení jejich problémů je ve výlučné kompetenci státu.

Další kategorií nucených migrantů jsou osoby, které byly nuceny překročit hranice svého státu, tedy uprchlíci. Uprchlíci, na rozdíl od vnitřně přesídlených osob, mají legální uprchlický status a jsou pod ochranou organizace UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). Podle statistik Norské rady pro uprchlíky bylo v roce 2010 ve světě 27,5 milionů vnitřně přesídlených osob. V porovnání s rokem 2000, kdy se počty pohybovaly okolo 21 milionů, tedy došlo ke značnému nárůstu jejich počtu. Počty uprchlíků klesly z 15,9 milionů (2000) na současných 15,4 milionů (2010).¹⁰

3.3 Problémy integrace migrantů

Lokální integrace migrantů v nových místech pobytu má 3 aspekty¹¹:

- První dimenzí je právní proces, který umožňuje uprchlíkům nabýt širších právních možností v hostitelské zemi.

⁸ Forced Migration Online, 2012

⁹ Tamtéž.

¹⁰ International Organisation for Migration, 2012

¹¹ UNHCR, 2008

- Druhá dimenze představuje ekonomické příležitosti a zlepšování životní úrovně na úroveň společnosti hostitelské země.
- Třetí dimenzi vytváří sociální a kulturní začlenění a adaptace do společenského života a absence strachu z diskriminace.

Uprchlíci mohou představovat pro hostitelskou zemi zátěž, ale i pracovní sílu, která může obohatit místní obyvatelstvo, a může vyústit ve zlepšení místní infrastruktury, například stavbou silnic, škol, nebo nemocnic. Zlepšování hospodářské situace a postupná modernizace může vytvářet tlak na půdu, zaměstnanost a také infrastrukturu, což má dopad na životní prostředí. Často je uprchlíkům odepřeno právo na práci a svoboda pohybu, jakožto dvou základních lidských práv. Závažným problémem je také odpor místního obyvatelstva k integraci uprchlíků, jenž může vést až ke střetům a přímým útokům, při kterých je někdy nutný zásah ozbrojených složek.

Neostré vymezení humanitární a rozvojové pomoci pro místní integrační projekty často vede k vytvoření tzv. mezer, problémových oblastí kam nezasahuje ani rozvojová ani humanitární pomoc. Narůstá zde riziko sníženého zabezpečení, uprchlíci se ocitají bez institucionální i materiální podpory, což snižuje udržitelnost programů pro integraci a širší politiku rozvoje. Pro dárce, ať už mezinárodní, či vnitrostátní organizace, není tedy dlouhodobé podporování integrace uprchlíků opláceno žádnou politickou či psychologickou satisfakcí. Hostitelský stát proto raději podpoří možnosti a šance na návrat omezením integračního procesu.¹²

3.4 Školství v uprchlických komunitách

Mezi základní lidská práva patří i právo na vzdělání, které je zcela nezbytné pro děti, které byly vyhnány z domovů, aby nabyly zpět svou důstojnost a naději, a získaly schopnosti potřebné k zapojení do společnosti v zemi azylu.¹³

Je třeba brát v úvahu, že děti uprchlíků se potýkají s traumatem z přesídlení, když se musí vyrovnávat s novým prostředím. Ztráta domácího zázemí může u některých jedinců vyvolat psychologické a emoční problémy. Proto je důležité znát potřeby uprchlických dětí a studentů, a naplňovat je, což může být problematické, protože ne všechny hostitelské země poskytují asistenční podporu.¹⁴

¹² UNHCR, 2008

¹³ UNHCR, 2012

¹⁴ Hamilton, R., Moore, D., 2004

3.4.1 Dostupnost vzdělání

Aby uprchlíci získali vzdělání, musí k němu mít přístup, tj. musí mít možnost zápisu do školy a musí mít právo ukončit povinnou školní docházku. Praktickými a nezbytnými složkami pro vlastní vzdělávání jsou třídy pro dostatek žáků, kvalifikovaní učitelé a dopravní dostupnost škol. Důležitou roli hraje sociální zázemí školy, postavení v regionu a jejich rozpočet, dále postupy vyučování a otázka uznávání studia.¹⁵ Uprchlíci se mohou potýkat s řadou problémů, které mohou být ekonomického, geografického, jazykového nebo administrativního charakteru. Školství ve městech je pro uprchlíky příliš drahé a vzdálenostně nepřístupné, většina škol není schopna děti ubytovávat, aby nemusely denně dojíždět. Dostupnost vzdělání snižuje i kulturní a jazyková bariéra.¹⁶

3.4.2 Kvalita vzdělání

UNHCR definuje kvalitní vzdělání jako takové, které „splňuje základní vzdělávací potřeby a obohacuje životy studentů a jejich celkovou zkušenost se životem.“¹⁷ Kvalitu měří podle tří standardů:

- Počet žáků na učitele;
- Procento kvalifikovaných učitelů;
- Míra uznání kvalifikace a školních diplomů uprchlíků/navrátilců do země původu.

Optimální počet žáků na učitele je čtyřicet, který ale nebyl globálně dosažen. Rozmezí je velmi široké, např.: v roce 2009 bylo v Ghaně 18 žáků na učitele, ve stejném roce v Severozápadní pohraniční provincii Pákistánu bylo na učitele 70 žáků.¹⁸

Dalším cílem je, aby alespoň 80 % učitelů mělo odpovídající kvalifikaci. Dosažení této normy je opět velmi nesourodé, nulová kvalifikace v Džibuti oproti 100% proškolení učitelů v Bangladéši nebo ve východní oblasti Súdánu.

Třetím standardem rozumíme již získané vzdělání a jeho uznání v zemi azylu, a naopak získané vzdělání v zemi azylu a jeho uznání v zemi původu v případě navrátilců. Mezinárodní institut UNESCO pro plánování vzdělávání (IIEP; z anglického International Institute for Educational Planning) navrhuje řešení podle, kterého by bylo možno vzdělání uprchlíkům

¹⁵ UNHCR, 2011a

¹⁶ UNHCR, 2011b

¹⁷ UNHCR, 2009

¹⁸ UNHCR, 2011a

uznávat. Jedna z forem je tzv. přeshraniční zkouška, která již funguje v Ugandě, kde uprchlíci studenti z Jižního Súdánu mají možnost skládat zkoušky podle jihosúdánských standardů.¹⁹

¹⁹ UNHCR, 2011a

4 HISTORICKÉ OKOLNOSTI KONFLIKTU V TIBETU

4.1 Historický vývoj Tibetu do 20. století

První obyvatelé Tibetské náhorní plošiny se pravděpodobně objevili počátkem našeho letopočtu. Předkové dnešních Tibeťanů, Čchiangové, Nakhiové a další, patřící k sinomongolské populaci, se tehdy nacházeli v kmenové a rodové roztržitésti. Kmeny mezi sebou vedly neustálé boje, až na přelomu 6. a 7. století se podařilo kmenovému vládci, sídlícího jihovýchodně od Lhasy, Namri Songcanovi sjednotit většinu kmenů a stát se jediným vládcem centrálního Tibetu. Vrcholná doba Tibetu přišla v 2. polovině 7. století, a trvala téměř celé 8. století. Tehdy docházelo ke sňatkům mezi tibetskými monarchy a dcerami čínských císařů a šíření indického buddhismu. Tato éra končí v roce 842, kdy se jednotné tibetské království rozpadá, vznikají drobná feudální knížectví a vytvářejí se náboženské sekty sdružující se kolem klášterů. Tibet neměl jednotnou světskou vládu až do 13. století, v té době v Mongolsku vrcholil sjednocovací proces mezi mongolskými kmeny (vedený vůdcem kmene Mongolů Temudžinem, zvaným Čingischán). A v roce 1245 vznikl vztah mezi nejmocnější tibetskou sektou tzv. Sakjapou a Mongolskem. Od roku 1279 ovládalo Mongolsko čínský trůn i Tibet, byla to tzv. Jüanská dynastie. V Číně však brzy Jüanskou dynastii vystřídala dynastie Ming, a to roku 1368.²⁰

Sekta Sakjapa nevystupovala v tom nejlepší světlo, hromadila majetek a pro mnichy neplatilo pravidlo mnišského celibátu. Její odpůrci se již v polovině 14. století začali sdružovat kolem sekty Digungpy, ta se spojila se šlechtickým rodem Phagmodu, který se v roce 1350 chopil moci ve středním Tibetu. V polovině 15. století vystřídala rod Phagmodu dynastie Rinpong (1436–1565), sídlící v Zadním Tibetu, poté nastoupila k moci dynastie Cangpa (1565–1642).

Se střídáním světských vládců souběžně probíhaly i boje mezi jednotlivými sektami tibetského buddhismu. Jako první s reformou tibetského mnišství přišel Congkhapa (1357–1419) ze sekty Gelugpa, která prosazovala striktní řád, mravní život a filozofické vzdělání. Třetí nejvyšší představitel Gelugpy Sönam Gjamccho (1543–1588) navázal přátelské styky s mongolským vládcem Altanem, který mu v roce 1578 udělil mongolsko-tibetský titul *dalajlama* (tzv. oceánový, tedy nejvyšší lama).

²⁰ Kolmaš, J., 2002, s. 18

Roku 1642 se Gelugpě podařilo svrhnout dynastii Cangpa, tím se dalajlama stal duchovním i světským vládcem Tibetu. Nově vzniklý teokraticko-světský tibetský stát trval až do roku 1717, kdy podlehl nátlaku ojratských Džúngarů, kteří vládli až do poloviny 18. století, a posléze mandžuské říši Čching, která si upevňovala svou suverenitu do konce 18. století. Období mezi lety 1793–1890 se vyznačuje poměrně stabilní mandžusko-čínskou suverenitou nad Tibetem.²¹

Na přelomu 19. a 20. století měli o strategické území na Tibetské náhorní plošině politický zájem Čína, Velká Británie a carské Rusko. Vpád britského vojska do Tibetu a anglo-tibetská *Lhaská dohoda* ze 7. září 1904 o vysvobození Tibetu ze sváru mandžuské říše vyvolaly zvýšený zájem Číny o vliv na vnitropolitický vývoj Tibetu.

V únoru 1910 vstoupila čínská vojska do Tibetu a dalajlama musel hledat politický azyl v Britské Indii, což napomohlo Pekingu dalajlamu 25. února 1910 sesadit.²² O rok později, v roce 1911, proběhla v Číně demokratická revoluce vedená Dr. Sunjatsenem, vedla k pádu dynastie Čching, což bylo koncem císařského systému v Číně, který zde vládl přes 2000 let, a vyhlášení Čínské republiky k 1. lednu 1912.²³

O rok později, v roce 1913 vyhlásil Tibet nezávislost na Číně. I po této události si však Čína nárokovala suverenitu nad tibetským územím. Suverenitu odvozují na základě historických souvislostí, kdy býval Tibet jednu dobu součástí Číny. Tibetská exilová vláda (CTA; z anglického Central Tibetan Administration) pokládá v tomto období, tedy 1913–1949, Tibet za nezávislý.²⁴ 17. listopadu 1950 byl do úřadu uveden následující 14. dalajlama Tändzin Gjamccho, který měl Tibeťany sjednotit.²⁵

4.2 Obsazení Tibetu Čínou v roce 1950

Čínské okupaci Tibetu předcházelo vítězství komunistů vedených Mao Ce-tungem v čínské občanské válce, které vedlo v říjnu roku 1949 k vyhlášení Čínské lidové republiky (ČLR). V roce 1947 navíc Indie získala nezávislost, což pro Tibet znamenalo, že přestal být předmětem zájmu Velké Británie, která Indii kolonizovala. Proto, když se malá část tibetských obyvatel z rozhlasu dozvěděla o „osvobozeneckém“ hnutí Mao Ce-tunga, které mělo Tibet osvobodit od cizích imperialistů, bylo to pro Tibeťany překvapením, protože na jejich území se v té době žádní imperialisté nenacházeli.

²¹ Kolmaš, J., 2002, s. 21

²² Kolmaš, J., 2002, s. 22

²³ Kapstein, M. T., 2010, s. 277

²⁴ Střítecká, P., 2007, s. 41

²⁵ Kolmaš, J., 2002, s. 25

Přestože Tibetská vláda oznámila svou nezávislost a územní celistvost, Čínská lidová republika 25. října 1950 reagovala oznámením, že Čínská lidová osvobozenecá armáda (ČLOA) již dostala rozkaz k pochodu. Měla osvobodit tři miliony Tibeťanů z imperialistického útlatku a zajistit národní obranu. Čínská vojska však do Tibetu vtrhla již 7. října téhož roku, překvapila tibetské obránce a porazila je ve městě Čhamdo²⁶, hlavním městě provincie Kham na východě. To už měla Čína své državy i v provincii Amdo, která se nachází také na východě země. Z Manifestu tibetských vůdců: „*Pro nás Tibeťany je fráze ‚osvobození Tibetu‘ ve svých morálních a duchovních důsledcích totální fraškou. Země svobodného lidu byla napadena a okupována pod záminkou osvobození. Osvobození od koho a od čeho? Naše země si do čínské invaze v roce 1950 žila šťastně, měla úspěšnou vládu a spokojený lid.*“²⁷

O den později od zmiňovaného oznámení vyjádřila Indie svůj protest vládě Čínské lidové republiky proti použití síly v Tibetu a invazi na jejich území. K tomuto prohlášení se v listopadu přidala i Velká Británie, která plně podpořila stanovisko Indie. Tibet vyjádřil svou náklonnost a požádal Indii o pomoc.²⁸

4.3 Sedmnáctibodová dohoda o mírovém osvobození Tibetu z roku 1951

Tibetská vláda se rozhodla o napravení vztahů s Čínou s pomocí jejího velvyslance v Dillí. Tibetská vláda jmenovala jako velvyslance džasagha Zurkhang Zurpu a generálního sekretáře Čhönpel Thubtāna, čínský velvyslanec tuto nabídku přijal a navrhl, aby se jednání přesunulo do Pekingu. Dalšími členy tibetské delegace byli i džasagh Khemä, generální sekretář Thubtän Tānthar a Khänčhung Thubtän Legmön a rimži Sampho-sä ze Lhasy, společně se připojili ke guvernérovi Ngaphömu v Čhamdo a poté se přesunuli do Pekingu. Tam je čínské úřady přinutily k sestavení a odsouhlasení tzv. Dohody o opatřeních k mírovému osvobození Tibetu (běžně nazývané Sedmnáctibodová dohoda)²⁹, podepsané 23. května 1951. Čínská vláda tím naprosto ignorovala obecně platná pravidla mezinárodního práva a zamezila možnost tibetské delegaci odvolávat se k dalajlamovi či k tibetské vládě a radit se o případných krocích.³⁰ Mezi klíčovými body Sedmnáctibodové dohody bylo i mimo jiné³¹:

„Bod 1: Tibetský lid se sjednotí a vyžene agresivní imperialistické síly z Tibetu, navrátí se do velké rodiny své vlasti – Čínské lidové republiky.

²⁶ Kapstein, M. T., 2010, s. 286

²⁷ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 258

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 260

³⁰ Tamtéž.

³¹ Kapstein, M. T., 2010, s. 288

Bod 2: Ústřední vláda nebude měnit stávající politický systém v Tibetu. Ústřední vláda také nebude měnit zavedený status, funkce a pravomoci dalajlamy. Úředníci různých hodností zůstanou ve svých obvyklých úřadech.

Bod 7: Bude prováděna politika svobody náboženského vyznání, stanovená Společným programem Lidového politického poradního shromáždění Číny. Náboženská vyznání, zvyky a obyčeje tibetského lidu budou respektovány a lamaistické kláštery budou chráněny. Ústřední vláda nebude uskutečňovat změny v příjmech klášterů.“

Postupy čínských vojsk hlouběji do země Tibetu a obsazení Lhasy, hlavního města Tibetu, způsobovaly hospodářský pokles a omezování práv Tibeťanů. Protesty proti Číně za nespravedlivé využívání zdrojů a násilné potlačování Tibeťanů znamenaly jen menší přiděly jídla a pokračující hospodářský úpadek. Odvolávání se na porušování Sedmnáctibodové dohody, kterou Číňané Tibeťanům vnutili, bylo marné a bezvýznamné.³² Sedmnáctibodová dohoda sloužila jen jako zástěrka pro politické ovládnutí Tibetu Čínskými vojsky a Tibet po necelých čtyřiceti letech opět upadl pod nadvládu Číny.³³

4.4 Události v Tibetu v roce 1956

V rámci příprav na oslavy 2500 let od narození Budhy v roce 1956 Indie pozvala k účasti dalajlamu, který pozvání s radostí přijal. Čínské úřady však zastávaly názor, že je nezbytná dalajlamova přítomnost ve Lhasě. Až na základě vyjádření indického ministerského předsedy Néhrúa o tom, že by dalajlamova přítomnost na oslavách byla dobrá, čínské úřady nakonec svolily s podmínkou, že v Indii přednese texty, které mu Čína připravila.³⁴

V Indii se dalajlama zúčastnil i zasedání UNESCO a příležitostně vylíčil současný stav jeho postavení v zemi a bez ohledu na čínské pokyny a připravený text pravil: *„Zatímco se v celém světě mluví o míru, existuje řada malých nezávislých zemí, které jsou pohlcovány silnými a velkými národy. To by nemělo projít bez povšimnutí.“*³⁵

V průběhu první poloviny 50. let čínské úřady pomalu vytvářely plán reforem a postupně začleňovaly východotibetské okresy pod správní obvody Číny. Následně byl Kham přičleněn k Číně za současného zrušení provincie Si-kchang a připojení jejích okresů k S'-čchuanu (Čína).³⁶ Brzy se objevila se první vlna násilných reakcí proti postupu komunistického režimu. Především kláštery ve východotibetské oblasti, které byly pokládány

³² Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 260-261

³³ Kapstein, M. T., 2010, s. 289

³⁴ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 267

³⁵ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 268

³⁶ Kapstein, M. T., 2010, s. 291-292

za centra odporu a sloužily jako úkryty vzbouřenců, byly v roce 1956 cílem leteckého bombardování. To vyústilo útekem obyvatel z této oblasti do středního Tibetu a založení partyzánského hnutí radikálních Khampů.³⁷

4.5 Dění v Tibetu mezi lety 1957–1959

Během následujících tří let se nepokoje rozšířily do celého Tibetu. Hlavním centrem povstání se stala Lhasa, kde počátkem roku 1959 ve městě i jeho okolí sídlilo asi 50 000 uprchlíků z Khamu a Amda.³⁸ Před postupem Číny nebylo útěku, ČLOA radikálně potlačovala tibetské demonstranty, a o život přišlo bezmála 87 000 obyvatel.

10. března 1959 byl dalajlama pozván na divadelní představení ve vojenské základně čínského velitelství, avšak jeho osobní stráž ho nesměla doprovázet. Poté, co se to doslechli obyvatelé Lhasy, kteří se obávali jeho unesení a chtěli svého představeného chránit, obstoupili v počtu asi 30 000 dalajlamovo sídlo (palác Norbulingka) a rozpoutali velkou demonstraci za obnovení nezávislosti a odchod čínských vojsk ze země. Dalajlama se snažil rozbouřený lid uklidnit a nařídil rozpuštění demonstrace, napětí ale neklesalo. Další krvavě potlačené povstání jen ztížilo situaci pro jakékoliv vyjednávání. Proto v noci 17. března opustil dalajlama Norbulingku a utekl do Indie, kde byl vřele přivítán a získal azyl. Ve stejném roce založil v Mansúří Tibetskou exilovou vládu³⁹ a prohlásil Sedmnáctibodovou dohodu za neplatnou. Následující dny v Tibetu proběhly ve znamení bombardování klášterů, útlaku obyvatel a postupného přetváření Tibetu na čínský vzor.

4.6 Vývoj Tibetu po roce 1959 až do poloviny 70. let

Společně s dalajlamou z Tibetu v březnu 1959 uteklo do Indie dalších 80 000 obyvatel.⁴⁰ O rok později vznikla ve Švýcarsku jedna z největších tibetských exilových komunit mimo Indii, která čítala přes tisíc uprchlíků z Tibetu. Tibetská exilová vláda byla přemístěna do severní Indie do města Dharamsaly, které se stalo novým sídlem dalajlamy. Byl ustaven tibetský exilový parlament a roku 1963 dalajlama vyhlásil demokratickou ústavu pro Tibet.

Obyvatelé, kteří v Tibetu zůstali, se museli počátkem 60. let potýkat s hladomorem, který byl důsledkem kolektivizace zemědělství a politického nařízení k restrukturalizaci pěstovaných plodin.⁴¹ V roce 1965 vznikla na území centrálního Tibetu Tibetská autonomní

³⁷ Kapstein, M. T., 2010, s. 292

³⁸ Kapstein, M. T., 2010, s. 293

³⁹ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 276

⁴⁰ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2002

⁴¹ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 296

oblast (TAO), území původního etnického Tibetu bylo výrazně zmenšeno, především o provincie Kham a Amdo, které byly přiřčleněny k Číně.

Nejtěžší období pro Tibet přišlo o rok později, kdy v Číně započala tzv. kulturní revoluce – politická kampaň rozpoutaná vůdcem komunistické strany ČLR Mao Ce-tungem, jejímž cílem měla být modernizace společnosti. Výsledkem však bylo řádění rudých gard, úpadek ekonomiky a ztráta kulturního dědictví. Tato „kulturní revoluce“ měla za cíl i TAO, pro kterou to znamenalo násilnou přeměnu společnosti z feudálního uspořádání do militantního komunismu. Dopady revoluce byly zničující a následky přetrvávají dodnes. Masové ničení klášterů, a to včetně nejvýznamnější tibetské svatyně chrámu Džókhang ve Lhase. Šlachta (2007) uvádí, že ničení svébytné tibetské kultury přečkalo z 6259 klášterů a svatyní pouhých 13 objektů.⁴² Kulturní dědictví tibetského národa, knihovny a náboženské symboly byly rozkradeny, tisíce mnichů a mnišek byly nuceny podstoupit kruté zacházení v otřesných podmínkách a hladu a mnozí z nich na následky zemřeli.

Napětí se vystupňovalo poté, co jednotlivé oddíly Rudých gard začaly bojovat mezi sebou. Důsledkem byl absolutní rozvrat ve fungování distribuce potravin a přetrvávající hladomor. V roce 1969 zastavila řádění gard ČLOA⁴³ a ukončila „kulturní revoluci“. Když USA v roce 1971 ukončila své mise na podporu Tibetu, pomalu se blížil konec tibetského odboje. Jeho definitivní konec nastal v roce 1974, kdy nepálská armáda pod nátlakem Číny zničila povstalecké tábory v Mustangu.

4.7 Vývoj Tibetu v letech 1976–1989

Rok 1976 byl pro Čínu rokem úmrtí předsedy čínské vlády a také Mao Ce-tunga a velkých změn. K moci se dostal Teng Siao-pching, nově vybraný předseda vlády, který navázal na Mao Ce-tunga v demografické přeměně Tibetské autonomní oblasti.

Čína polevila ze svých přísných pravidel a dala možnost delegaci tibetské exilové vlády navštívit TAO, po 16 letech byla otevřena Tibetská hranice pro zahraniční turisty. Zároveň mohli Tibetané jezdit za svými příbuznými do zahraničí za podmínky, že vždy musel jeden člen rodiny zůstat nebo byl zadržen jako rukojmí.

Dobré vyhlídky pro obnovu zničené tibetské civilizace přinesla návštěva tajemníka komunistické strany Číny Chua Jao-panga v TAO. Ten byl velice překvapen skutečnou situací, kterou viděl v Tibetu. Zkritizoval čínskou politiku i to že podává zprávy odlišné od skutečného

⁴² Šlachta, M., Burda, T., Holeček, M., 2007, s. 161

⁴³ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 297

dění v Tibetu a trval na dalekosáhlých reformách pro zlepšení situace ve všech oblastech TAO. To pro Peking představovalo přílišnou náklonnost k liberálnosti a tibetskému lidu. A z toho důvodu byl Chu Jao-pang v průběhu 80. let odstraněn z politické scény.

Po dvou neúspěšných misích dalajlamy, kdy se snažil diplomaticky zajistit lepší podmínky pro Tibet a jeho zpětné rozšíření o oblasti, které byly připojeny k čínským provinciím Kan-su, Čching-chaj, S'čchuan a Jün-nan, se rozhodl, že bude hledat podporu u západních zemí a společně s nimi vytvoří nátlak na čínské vedení. Dalajlama dostal jejich slovo, nejprve před výborem pro lidská práva Kongresu USA a poté i na mezinárodním fóru v Evropském parlamentu ve Štrasburku. Oba dva návrhy, které dalajlama prezentoval, byly Čínou jednoznačně odmítnuty. Současně probíhaly ve Lhase demonstrace za nezávislost, které dosáhly vrcholu v březnu 1989. Tehdy došlo k nejkrvavějšímu střetu na území Tibetu za posledních 30 let, bylo zabito nezjištěné množství lidí a vyhlášen výjimečný stav v podobě stanného práva a opětovné uzavření hranic. O měsíc později umírá Chu Jao-pang, zavržen za své snahy pomoci vylepšit situaci v Tibetu. Když se na náměstí Tien-an-men v Pekingu shromáždily tisíce studentů, aby mu vzdali čest, byli silně potlačeni. Tento moment byl chápán jako prodemokratické demonstrace a byl paralelou porušování lidských práv ve Lhase⁴⁴, což vyústilo v nepokoje ve městech po celé Číně. Jako prostředky řešení vnitropolitické situace použila Čína násilí a vojenskou sílu. Bezhlavé střelení z tanků do davů bezbranných studentů jen potvrdilo násilnické tendence Číny. Na mezinárodním fóru byla pověst Číny poškozena, a následky přetrvávají dodnes.

Dalajlama v říjnu 1989 obdržel Nobelovu cenu míru za snahy diplomatického a nenásilného řešení čínsko-tibetského konfliktu.

4.8 Vývoj Tibetu v 90. letech

1. ledna 1990 byl dalajlama pozván Václavem Havlem, prezidentem Československa na návštěvu, pozvání beze všeho přijal a v únoru přijel do Prahy. Pozvání dalajlamy nebylo příliš v zájmu zachování dobrých vztahů s ČLR, ale Havel v té době na mezinárodním fóru zaujímal velmi silnou pozici a mohl si toto gesto dovolit. Pro dalajlamu se to jevilo jako velmi výhodné, protože měl příležitost se setkat s prezidentem Spojených států Bushem, Weiszäckerem ze Spolkové republiky Německo, prezidentkou Robinsonovou z Irska, Wałęsą z Polska a Klestilem z Rakouska. To mu umožnilo spolupracovat s mezinárodním společenstvím a vytvářet tak tlaky na Čínu.⁴⁵ Spolupráce s mezinárodním společenstvím ale nepřinesla zásadní změny. Číňané sice

⁴⁴ Kapstein, M. T., 2010, s. 301

⁴⁵ Žagabpa, C. W. D., 2000, s. 302

zrušili stanné právo ve Lhase, ale o rok později začali likvidovat město Barkor, posvátný poutní okruh kolem Lhasy a obvyklou trasu protestních průvodů.

Dalajlama se i nadále snažil udržovat vztahy se západem, v roce 1993 se setkal s americkým prezidentem Clintonem, který mu přislíbil pomoc při zajišťování zázemí pro vyjednávání s Čínou. To vyostřovalo nejen vztah mezi Tibetem a Čínou, ale i křehké vztahy Spojených států a Číny. Nicméně byl založen institut pro otázky Tibetu, který měl zajišťovat dialog mezi dalajlamou a Pekingem. Do dalšího setkání s americkým prezidentem Billem Clintonem a ministryní zahraničních věcí Madeleine Albrightovou ve Washingtonu v roce 1997 však činnost americké vlády pro záležitosti Tibetu nějak zvlášť nepokročila. Obyvatelé Tibetu přesto nepřestávali poukazovat na současné dění a protestně zorganizovali hladovku dobrovolníků. Kvůli špatnému zdravotnímu stavu některých zúčastněných byla hladovka násilně potlačena indickou policií a na protest tomuto potlačení se upálil Tibeťan Thubtän Ngöndub.

Když v roce 1989 ve třiceti letech zemřel desátý pančhenlama⁴⁶ Čhökji Gjalčchän, bylo hned započato vyhledávání nového vtělení tradiční cestou. Nicméně, když 14. května 1995 oznámil dalajlama spolu s tibetskou exilovou vládou svůj úspěch při hledání mladého převtělence dříve než Čína, Číňané reagovali zajetím opata z kláštera Tašilhunpo Čhadäl Rinpoče, který dalajlamovi s hledáním vypomáhal, a o pár dní později také šestiletého chlapce, Gendün Čhökji Ňimu, který byl rozpoznán a dalajlamou potvrzen jako nový převtělenec pančhenlamy. Ke konci roku 1995 Čína zvolila nového nástupce metodou naprosto v rozporu s tradičním způsobem tzv. losem ze zlaté urny⁴⁷, a na místo pančhenlamy byl dosazen tibetský chlapec jménem Gjalčchän Norbu. Nikdo z Tibeťanů však nového pančhenlamu neuznal a od té doby žije v Pekingu pod dohledem čínské policie. Opat Čhadäl Rinpoče byl v roce 2002 propuštěn a Gendün Čhökji Ňima je i nadále zadržován a jakákoliv návštěva s ním byla vždy zavrhnuta.

4.9 Vývoj Tibetu v 21. století

Počátky nového století s sebou přinesly pro Tibet velké změny. Byl to hospodářský rozvoj a podpora turistiky, propouštění politických vězňů a lidštější zacházení s mnichy. Čína upustila od hrubého násilí a potlačování k jiným formám útlaku, především za použití

⁴⁶ Pančhenlama je po dalajlamovi druhý nejvyšší postavený buddhistický hierarcha reformované školy Gelug, která je v Tibetu přítomná už od 17. století. V historii postupně nejvyšší hierarchové (dalajlama a pančhenlama) převzali do rukou i moc světskou a byli vnímáni jako nejvyšší duchovní a světští představitelé Tibetu až do roku 2011, kdy se dalajlama vzdal svých politických funkcí.

⁴⁷ Kapstein, M. T., 2010, s. 301

elektronických sdělovacích prostředků a ekonomických sankcí. Koncem roku 2000 dalajlama oznámil při příležitosti padesátého výročí převzetí světské moci, že byly obnoveny jeho styky s Čínou, které byly oficiálně ukončeny v roce 1993 a neoficiální jednání se konala až do jejich zrušení v roce 1998. Dalajlama tak prohlásil na základě návratu jeho staršího bratra Gjallo Dönduba, který se právě vrátil z Pekingu na Čínské pozvání. (Gjallo Döndub byl už několikrát prostředníkem při jednáních Tibetu s Čínou v 70. a 80. letech). Postoj Číny ale zůstal téměř nepozměněn, mluvčí čínského ministerstva zahraničí Čang Čchi-jüe oznámila, že pokud by se chtěl dalajlama účastnit jednání s Čínou, musel by veřejně prohlásit Tibet za součást Číny a zastavit činnost za nezávislý Tibet. Od roku 2000 se v Tibetu událo několik zásadních událostí, které měly svoje důsledky v pozdějších letech. Tyto události jsou popsány níže.

4.9.1 Útěk karmapy

Nejvýznamnější událostí na počátku 21. století pro Tibet je beze sporu útěk sedmnáctého karmapy⁴⁸ Orgjän Thinklä Dordžeho, který 5. ledna 2000 dorazil do sídla tibetské exilové vlády do Dharamsaly. V očích obyvatel Tibetu představoval Orgjän Thinklä Dordže něco víc než jen duchovního vůdce, toto postavení si vysloužil, když byl zvolen jako nositel linie v nepříznivé době 90. let a byl jediným takhle vysoce postaveným lamou žijícím v Tibetu. Jeho útěk byl pro Čínu prohrou, protože byl uznáván dalajlamou i čínskými úřady. Jeho osobnost hrála důležitou roli v řešení tibetského problému i směřování Tibetu v budoucnosti, zaujímal postavení nejen jako nositel linie Karma Kagjü, ale i jako potenciální nástupce dalajlamy a politického vůdce tibetského národa.⁴⁹ Je podivuhodné jak nepozorovaně se karmapovi podařilo uprchnout z kláštera Cchurphu poblíž Lhasy. Z bezpečnostních důvodů asi nikdy nebude zveřejněno, jak to dokázal, ale rozhodně se tento čin stal významnou událostí.

4.9.2 Železnice na náhorní plošině Tibetu

V říjnu 2000 čínský náměstek ministra železnic Su Jung-fu oznámil, že v následujících pěti letech je plánována výstavba Čching-chajsko-tibetské 1956 kilometrů dlouhé železnice, která spojí západní Čínu (hlavní město Si-ning provincie Čching-chaj) a Lhasu.⁵⁰ Provoz byl na trati zahájen 1. července 2006⁵¹, a od té doby železnice hraje důležitou roli v ekonomickém rozvoji obou regionů, převáží cestující i potraviny a jiné materiály jako např. uhlí, ropu, měď, zlato, sůl aj. Železnice také umožnila lepší spojení pro čínskou armádu a mobilnější přesuny pro

⁴⁸ Karmapa je titul nejvyššího duchovního představeného školy Karma Kagjü. Celkem jsou známy čtyři školy tibetského buddhismu, zbývající tři jsou: Gelug, Sakja, Digung Kagjü. Z duchovního hlediska jsou si hlavní představení těchto škol rovni, liší se pouze ve způsobu předávání buddhistického učení.

⁴⁹ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2000

⁵⁰ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2001

⁵¹ Čínský rozhlas pro zahraničí, 2006

její techniku, která může při nepokojích pohotově zasáhnout především v oblastech obývaných menšinami. Zároveň to způsobilo větší přílivy čínských přesídlenců a využívání přírodních zdrojů ve větší míře, což ohrožuje místní kulturu a životní prostředí Tibetské náhorní plošiny.

4.9.3 Přesídlování obyvatel

Aby Čína mohla naplňovat své hospodářské cíle na tibetském území, jako stavbu železnice a následné využívání nerostného bohatství, musela nevyhnutelně zasáhnout místní obyvatele, přemístit je z venkova do nově postavených bytových kolonií ve městech nebo jejich blízkosti. Pastevci museli zredukovat velikost svých stád jaků, ovcí a koz. Od čínských komunistů dostali minimální nebo žádnou náhradu.

Přesídlování Tibeťanů do západní Číny započalo již v roce 2000 a největší intenzity nabylo o tři roky později. Nejvíce byla ovlivněna území S'-čchuan, Kan-su a Čching-chaj. Od roku 2000 bylo přímo ovlivněno více než 700 000 lidí.⁵² Čínské úřady se obhajují tvrzením, že nucená urbanizace je jedna z forem modernizace a slouží k posílení produktivity urbanizovaných oblastí. Skutečnost je však taková, že nucení přistěhovalci mají téměř mizivou šanci se uchytit kvůli nedostatku vzdělání, jazykových znalostí čínského jazyka a nedostatku kapitálu pro jakékoliv podnikání.

V roce 2006 započal čínský projekt pod názvem *Program pohodlného bydlení*⁵³, který měl sloužit k zajištění příbytku pro přemístěné pastevce. Tyto příbytky, často postavené v blízkosti hlavních cest měly Tibeťanům zajistit přístup do škol a zaměstnání, a taky chránit životní prostředí a zdraví pastevců i jejich stád.

V průběhu let 2009-2010 se Číňanům podařilo přemístit dalších 6000 nomádkých pastevců z více než 1300 rodin v Tibetském okresu Šang-ž'-la do čínské provincie Jün-nan. Velmi silné přemísťování obyvatel zasáhlo TAO v době příprav na Olympijské hry v Pekingu 2008 z obav vysokého přílivu turistů. Nomádi byli umístěni do sídel, ze kterých nemohli kočovat, a čínské úřady prohlásily, že to byl akt ochrany životního prostředí a zvýšení životní úrovně pastevců.

Následkem přesídlování musely statisíce Tibeťanů opustit tradiční způsob nomádkého života a následně čelit tlaku cizí kultury a neschopnosti vydělat si na živobytí. Mnohým dalším byl vyvlastněn jejich majetek, aby se mohly pozemky zastavět cestami a přehradami. Čína zároveň udržovala přítomnost vojska, aby mohla být případná povstání okamžitě potlačena.

⁵² Human Right Watch, 2007

⁵³ Phayul, 2010

4.9.4 Fenomén upalování

Jako první se upálil Thubtän Ngöndub na protest potlačení hladovky v roce 1998, ale další případy, kdy se Tibeťané rozhodli pro tuto formu protestu, jsou až z roku 2009. Důvodů bylo vícero: utlačování Tibetské kultury, zákaz fotografií dalajlamy v kláštorech, modlitby byly často ukončovány čínskou policií, a také jako vyvrcholení protestů z roku 2008, často spojených s Olympijskými hrami v Pekingu. Čína byla tehdy středem mediálního zájmu, pozornost byla soustředěna i na Tibet a problematiku těchto dvou zemí. Protestující se tehdy vydávali do ulic a pět měsíců před začátkem her v březnu 2008 byla jedna z těchto demonstrací tvrdě potlačena a stala se nejnásilnějším aktem za posledních dvacet let v Tibetu.

V rozmezí let 2009–2012 je potvrzeno 26 případů⁵⁴ sebeupálení, z toho dvacet jedna mužů a pět žen. Čína tyto události dává do souvislosti s dalajlamou, o kterém tvrdí, že právě on je hlavním iniciátorem této formy protestu.

4.9.5 Kroky dalajlamy

V říjnu 2008 dalajlama prohlásil, že ztrácí naději na dosažení mírové dohody s Čínou a v březnu roku 2011 se oficiálně zbavil svých politických funkcí v čele Tibetské exilové vlády.⁵⁵ Dalajlama byl v čele Tibetské exilové vlády 52 let. Prohlásil, že je čas, aby si Tibetský lid demokraticky zvolil svého vůdce, kterému předá moc, a je na čase aby se oddělila světská moc od duchovní. Své duchovní role se však nevzdá. Čínské ministerstvo zahraničí v reakci na to prohlásilo, že dalajlama využívá náboženství pro své separatistické aktivity a každým svým krokem se snaží oklamat mezinárodní společenství.

⁵⁴ International Campaign for Tibet, 2012

⁵⁵ Česká televize, 2011

5 TIBETSKÝ EXIL V INDII

5.1 Tibetská exilová vláda (CTA)

Tibetská exilová vláda nebo také Ústřední exilová správa, byla založena 29. srpna 1959, krátce po dalajlamově útěku z Tibetu. Nyní sídlí v Dharamsale⁵⁶, ve státě Himačal Praděš a reprezentuje oblast tzv. Historického Tibetu, která zahrnuje Tibetskou autonomní oblast, provincii Čching-chaj a velké části provincií Kan-su, S'-čchuan a Jün-nan. Hlavní tři pilíře demokratické exilové vlády znázorňuje moc zákonodárná, soudní a výkonná.

Zákonodárnou moc představuje jednokomorový parlament sídlící v Dharmasale. V současnosti má 44 členů, po deseti členech za historické provincie Ü-Cang, Amdo a Kham, po dvou poslancích mají čtyři školy tibetského buddhismu, dva členy má původní buddhistické náboženství bön, a další dva poslanci zastupují tibetskou komunitu v Evropě, jeden s USA a jeden v Kanadě.

Soudní moc představuje Nejvyšší soudní komise, která je nejvyšším soudním orgánem. Byla vytvořena 11. března 1992. a skládá se z Vrchního soudního komisaře a dvou komisařů, kteří jsou jmenováni Tibetským exilovým parlamentem na základě voleb kandidátů zvolených volební komisí (samostatný orgán, který schvaluje seznam kandidátů, má oprávnění podnikat disciplinární opatření vůči kandidátům za nesplnění volebních povinností a v čele je hlavní volební komisař.

Posledním pilířem je Výkonná moc (kašag), která má celkem sedm ministerstev (úřadů). Předsedou kašagu je od roku 2001 Lobsang Sangay, který ale není předsedou vlády TAO, předsedá pouze kabinetu výkonné moci. V souladu s Listinou Tibeťanů je od roku 2001 předseda kašagu volen demokraticky tibetskými obyvateli v exilu v Indii a dalších zemích. Předseda nominuje celkem sedm ministrů do každého ministerstva, které musí schválit parlament. Funkční období v kašagu je na pět let.

Ministerstva:

- Ministerstvo náboženství a kultury, jehož cílem je zachování tibetského náboženství a kultury, podporuje např. znovuzakládání klášterů.
- Ministerstvo vnitřních věcí je zodpovědné za Tibetské uprchlíky a jejich sociální zapojení do komunity, spravuje úřady v osadách a centra pro lidová řemesla.

⁵⁶ Central Tibetan Administration, 2011a

- Ministerstvo financí se stará o všechny organizace, které vytvářejí příjem pro tibetskou exilovou vládu nebo pracovní místa pro Tibeťany v exilu.
- Ministerstvo školství dohlíží na celkem 73 škol v Nepálu a Indii, které navštěvuje okolo 24 000 studentů a 2200 zaměstnanců.
- Ministerstvo pro bezpečnost zajišťuje veškerou dokumentaci pro nově příchozí uprchlíky a vyřizuje uprchlické registrace k pobytu v Indii.
- Ministerstvo zdravotnictví dohlíží na péči a zdravotní stav uprchlíků a zajišťuje střediska v každé uprchlické osadě.
- Ministerstvo pro informace a mezinárodní vztahy poskytuje přístup k informacím o aktuálním dění v Tibetu a šíří povědomí o lidských právech a životním prostředí.

5.1.1 Charta Tibeťanů v exilu

Charta Tibeťanů v exilu je nejvyšším zákonem řídícím funkce Tibetské exilové vlády. Koncept byl navržen Pracovním výborem ústavy a předán Tibetskému parlamentu v exilu ke schválení, který Chartu 14. června 1991 přijal.⁵⁷ Charta založená na základě Všeobecné deklaraci lidských práv, zajišťuje pro Tibeťany právní rovnost, používání práv a svobod bez diskriminace na základě pohlaví, náboženství, rasy, jazyka a sociálního původu. Před Chartou CTA fungovala podle návrhu ústavy pro budoucí demokratický Tibet, navrženým dalajlamou ze dne 10. března 1963.

5.1.2 Hlavní priority Tibetské exilové vlády

CTA měla od počátku svého působení dvě hlavní priority – zajistit kvalitní vzdělání pro mládež a zajistit dostatečnou zdravotní péči v tibetských exilových osadách v Indii.

Základní školy začaly vznikat postupně se zakládáním exilových osad po celé Indii. Ve větších centrech byly založeny i střední školy a zřídka i školy univerzitního typu se zaměřením na tibetskou kulturu a buddhismus. Mimo tyto školy mohou Tibeťané studovat také na všech typech škol spadajících pod indické školství, jak na státních tak i soukromých. Tibetské komunity dosahují v průměru vyšší míry gramotnosti, v roce 2002 to bylo 74,4 % obecná gramotnost a 78,0 % tzv. efektivní gramotnost (gramotnost populace starší pěti let).⁵⁸ Skupina gramotných zahrnuje i ty, kteří nemají žádné formální vzdělání. Mezi Tibeťany v exilu jsou velké rozdíly v gramotnosti – mezi těmi, kteří se narodili v Indii je 86,0 % gramotných a mezi těmi, co přišli z Tibetu je gramotných 36,2 %.

⁵⁷ Central Tibetan Administration, 2011b

⁵⁸ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

Úřad pro zdravotnictví měl v roce 2005 pod svou správou celkem 7 nemocnic, 9 středisek základní zdravotní péče, 44 klinik a jednu mobilní kliniku⁵⁹, které společně poskytují primární zdravotní péči a zajišťují léčbu nejvíce se vyskytujícími onemocněními a to artritidy, gastritidy, vysokého krevního tlaku a tuberkulózy. Mezi méně časté nemoci patří např. šedý zákal, astma, malárie nebo hepatitida.

5.2 Demografie Tibetského exilu v Indii

Emigrace z Tibetu probíhala ve třech vlnách. První vlna proběhla v roce 1959 po velkém národním povstání ve Lhase, druhá po otevření Tibetských hranic obchodu a turismu po roce 1980 a třetí vlna probíhá od roku 1996 až do současnosti. Přibližný počet obyvatel v tibetském exilu je 128 000 (2009).

Nejvíce emigrantů žije v okolních státech Tibetu, v Indii okolo 94 000, v Nepálu 13 500, v Bhútánu 1500, a ve zbytku světa (především v Rusku a Japonsku, dále v USA, Kanadě, Evropě a Austrálii) 19 000.⁶⁰ Největší Tibeťanů žijících v Evropě je ve Švýcarsku (70 %), poté ve Velké Británii, Francii a dalších zemích.

V roce 2002 žili exiloví Tibeťané na 35 místech Indie, tato místa jsou níže specifičtěji popsána jako exilové osady. Nejvíce Tibeťanů žilo ve městě Dharamsala (8694 osob), sídle dalajlamy, dále v jihoindických městech s velkými klášterními univerzitami v Mundgodu, (8583 osob), Byllakupe (7631 osob), Kollegalu (4359 osob), v Karnátace a Čhoglamsaru (4981 osob) a v Ladaku v severní Indii. Další usedlosti v Himáčalpradéši (např. Bir, Dalhousie, Manali nebo Šimla), Uttarpradéši (Rádžpur nebo Dehrádún), Arunáčalpradéši, Sikkimu nebo Uríse mají několik set až dva tisíce obyvatel tibetského původu. Z celkového počtu 75 187 osob bylo 42 605 mužů (56,6 %) a 32 582 žen (43,3 %).⁶¹ Každým rokem přichází do Indie v průměru 2000 až 2500 Tibeťanů, přičemž meziroční tempo růstu je 1,96.⁶²

⁵⁹ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

⁶⁰ Central Tibetan Administration, 2011c

⁶¹ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

⁶² Hindustan Times, 2010

Obrázek 1: *Tibetské exilové komunity v Indii*

Zdroj: Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

Věková struktura tibetské exilové populace v Indii je typická pro rozvojové země, které mívají nerovnoměrně rozložené věkové skupiny. V tomto případě převažují dvě věkové skupiny, první je ve věku 10 až 29 let a druhá je 55 až 69 let. Dalším ukazatelem je plodnost, která se za posledních 15 let snížila z 4,9 narozených dětí na jednu ženu v letech 1987–1989 na 1,7 v letech 1999–2000. Jelikož nemáme informace o vývoji plodnosti v letech 1959–1987, není jisté, zda se jedná o dlouhodobý či krátkodobý pokles plodnosti.

Dalším ukazatelem, který souvisí s poklesem tibetské populace v Indii, je úmrtnost, která je oproti jiným asijským zemím vysoká. Dosahuje hodnoty 12,7 úmrtí na tisíc obyvatel⁶³ (indický průměr 8,5, čínský 6,5). Úmrtnost ovlivňuje zejména časté stěhování mladých Tibeťanů do západních zemí. Výrazným faktorem je také vysoký počet mnichů a mnišek, kteří dodržují celibát, čímž také napomáhají postupnému stárnutí populace.

⁶³ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

5.3 Integrace do exilových osad

Většina uprchlíků z Tibetu musí nejdříve přejít přes Nepál a vysoké nehostinné Himálaje. Ti, kteří se dostanou do Káthmándú, hlavního města Nepálu, mají nárok na identifikační průkaz vydanou UNHCR. Držitelé této karty získávají statut uprchlíka pod ochranou UNHCR, která jim dovoluje se zdržet v Nepálu maximálně na čtrnáct dní. Poté jsou vyzváni nepálskými úřady, aby zemi opustili. V Indii musí nově příchozí Tibeťané projít časově náročným procesem k získání povolení k pobytu. Dříve dostávaly uprchlické děti, které před rokem 1979 přišly do Indie, povolení k pobytu automaticky, čehož bylo zneužíváno. Mnozí lidé falšovali data narození nebo svůj původ a vydávali se za potomky Tibeťanů, kteří přišli do Indie ještě před vydáváním povolení.⁶⁴

Každá exilová osada v Indii má v čele hlavního úředníka, jmenovaného Tibetskou exilovou vládou, a tzv. vedoucího tábora, zvoleného hlasováním obyvatel osady. Hlavní pravomoc nad osadami má Indická vláda, která řeší jakékoliv porušování práv podle svých pravidel, což CTA respektuje, aby si udržela s Indií dobré vztahy. Exilové osady jsou nezávislé jednotky poskytující pracovní příležitosti a zázemí komunity. Uprchlíci se však mohou rozhodnout usídlit v kterémkoliv městě v Indii nebo na jakémkoliv jiném místě, kde však mají mnohem menší šanci získat práci, kvůli jazykové bariéře, nízké vzdělanosti a gramotnosti.

Osady jsou trojího typu: zemědělské, řemeselnicko-umělecké a zemědělsko-průmyslové. Zemědělské půdy jsou přiděleny jednotlivým rodinám, avšak pro mnoho nově příchozích není dostatek půdy ani místa v ubytovnách a tak musí zůstat v Dharamsale, nebo jsou roztroušeni po malých sídlech po celé Indii. Výjimkou jsou přistěhovalci, kteří se zapojují do komunity na základě rodinných vazeb nebo mniši a jeptišky, kteří se připojí do komunit v klášterech, které se nachází v blízkosti osad. Z celkového počtu čtrnácti zemědělských osad se pět nachází v jižní Indii ve státě Karnátaka, které vznikaly již od 60. let, další tři osady sídlí ve státě Arunáčalpradéš a po jedné osadě má ještě dalších šest států v Indii.⁶⁵ Délka pobytu uprchlíků v osadách není jakkoliv omezena, ale jsou považováni za cizince a obecně mají problém se získáním indického občanství a plného právního postavení v Indii.

Se zvyšujícím se počtem obyvatel a nedostatkem půdy se některé zemědělské osady změnilly na zemědělsko-průmyslové, např. osada Bir v Himáčalpradéši. Někteří Tibeťané se po odchodu do exilu rozhodli pro zachování tibetské kultury a řemesel. První takováto komunita

⁶⁴ United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, 2003

⁶⁵ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

vznikla již v říjnu 1959 v Dárdžilingu, další velká centra jsou v Dharamsale, Dalhousie, Rádžpuru a Šimle, kde se specializují na ručně tkané koberce, vlněné svetry, boty atd.

Uprchlíci žijící v Dharamsale nebo v jiných městech jsou závislí na finanční podpoře od CTA, většinou vykonávají drobné práce v restauracích, hotelích nebo jako malí obchodníci. Podporu v oblasti podnikání, vzdělání, zdravotnictví či kultury jim poskytuje síť tzv. Tibetských úřadů pro zabezpečení občanů (TSO; z anglického Tibetan Settlement Office). V roce 2002 bylo po celé Indii 11 těchto úřadů⁶⁶ spadajících pod CTA.

⁶⁶ Tibinfo – informační systém o Tibetu, 2006

6 ŠKOLSTVÍ V TIBETSKÉM EXILU V INDII

Vybudování vlastního tibetského školství bylo jednou z hlavních priorit nově vzniklé CTA. Věta přesunuta První škola vznikla ve městě Mussoorie ve státě Uttarákhand v Indii již v roce 1960.⁶⁷ Další následovaly krátce nato, školy byly otevírány společně s příchodem nových uprchlíků a se zakládáním nových exilových osad. Tyto školy nenavštěvují pouze tibetští uprchlíci, ale také Indičtí sirotci.

Nyní tibetské školy v Indii spadají pod několik samostatných zřizovatelů: Komise pro tibetské školství (CTSA; z anglického Central Tibetan School Administration), Tibetan Homes Foundation (THF) a Tibetan Children's Village (TCV). Tyto instituce zřizují tzv. laické školy, kde poskytují základní a střední vzdělání.

Všichni výše jmenovaní (CTSA, THF, TCV) spolupracují s organizací Indického ministerstva školství – Ústředním výborem pro středoškolské vzdělání (CBSE; z anglického Central Board of Secondary Education). Tento výbor vznikl v roce 1962 se sídlem v Novém Dillí spolu s rozmachem středních škol po celé zemi. Jeho cílem je zlepšování kvality a standardů vzdělání ve školních institucích a zajišťování potřeb studentů, určuje kvalitu a úroveň všech středních škol v Indii (indických, tibetských, čínských, atd.). Tato organizace uděluje akreditaci a stanovuje úroveň a podmínky státních zkoušek na školách. Všechny spolupracující instituce se řídí stanovami CBSE a úspěšní absolventi získávají osvědčení o dosaženém vzdělání. CBSE samotný žádné školy nespravuje, pod tuto instituci nespádají žádní studenti.

Dalším typem jsou tzv. školy klášterní, které navštěvují pouze mniši a mnišky, výuka má stejný obsah jako laické školy, navíc se zde vyučují motlitby, učení buddhismu a tibetské tradice. Společným znakem pro školy laické i pro školy klášterní je jejich patron dalajlama.

6.1 Komise pro tibetské školství (CTSA)

Když v roce 1959 emigroval dalajlama do Indie, nejvíce se obával o vzdělání dětí. Věděl, že zájmy příštích generací musí být zajištěny v zájmu zachování tibetského jazyka, kultury a náboženství. Požádal proto indického premiéra Néhrúa o podporu pro založení škol vyhrazených pouze pro tibetské děti. 3. března 1960 byla oficiálně otevřena první tibetská škola pod názvem Centrální škola pro Tibeťany v Mussoorie (CST Mussoorie; z anglického Central School for Tibetans Mussoorie) v Indii, která vznikla za podpory Indické vlády a Tibetské exilové vlády. Škola měla při založení 50 žáků a 6 učitelů. Během tří měsíců po otevření školy

⁶⁷ Karulová, N., 2008, s. 31

bylo přijato dalších 304 tibetských studentů ze zdravotnické školy v Dharamsale. Bylo zřejmé, že škola bude muset rozšířit svoje kapacity. To bylo umožněno za pomoci dalajlamovy finanční podpory a z rozpočtu indické vlády.

Premiér Néhrú, z tehdejší situace rozhodl, že je potřeba založit samostatný úřad pro podporu Tibetského školství v Indii. Tímto úkolem pověřil indického ministra školství Mr. M. C. Chagla a roku 1961 byla založena Komise pro tibetské školství (CTSA) v Novém Dillí a v témže roce CST Mussoorie⁶⁸ spadla pod správu nově vzniklé CTSA.

Cílem CTSA je spravovat tibetské školy v Indii a podporovat vzdělání tibetských dětí, které žijí v Indii a také snažit se o zachování tibetské kultury a dědictví. Obecnými cíli komise jsou⁶⁹:

- Vytvoření správy a řízení vzdělávání centrálních tibetských škol v Indii pro tibetské děti.
- Dohlížet na disciplínu, ubytování, stravu, hygienické podmínky a zdraví studentů ve školách CTSA.
- Výstavba škol a ubytoven včetně vybavení.
- Poskytování stipendií, bezplatná partnerství a další finanční zvýhodnění pro podporu dětí v jejich studiu.
- Vydávání časopisů, novin a brožur k propagaci a podpoření cílů CTSA.

6.1.1 Struktura CTSA

Hlavní řídicí orgán CTSA má celkem osm členů, z toho čtyři jsou Indové (dva zástupci Ministerstva zahraničních věcí, jeden zástupce Ministerstva vnitra, a tajemník CTSA) a čtyři Tibeťané (ministr školství a jeho tajemník, zástupce úřadu Jeho Svatosti Dalajlamy a ředitel ústavu pro Vyšší vzdělání). Dalšími orgány jsou finanční výbor, místní poradní výbor (napomáhá udržovat vztahy s indickou vládou, byl vytvořen v každé škole CTSA), rodičovské sdružení (pro lepší spolupráci rodičů s učiteli, také zřízen v každé škole), posledním orgánem je ředitelství (v čele je výkonný ředitel, který vykonává pokyny hlavního řídicího orgánu).

K 10. červenci 2010 bylo pod správou CTSA celkem 28 škol s celkovým počtem 9991 studentů. Z těchto dvaceti osmi škol je 6 internátních (Mussoorie, Shimla, Dalhousie, Darjeeling, Mundgod a Kalimpong) a 22 pro denní studium. Všechny denní školy jsou zdarma, pro studenty internátních škol (celkem 1710 žáků) poskytuje CTSA plné školné pro 360 žáků a

⁶⁸ Všechny školy spravované Komisí pro tibetské školství (CTSA) jsou souhrnně označovány jako CST školy, např.: CST Mussoorie, CST Chowkur, CST Mundgod, atd.

⁶⁹ Central Tibetan Schools Administration, 2009

pro zbylých 1350 je školné získáváno z prostředků Ministerstva školství. CTSA řídí také 45 mateřských škol.⁷⁰

Tabulka 1: Seznam škol CTSA

1.	CST Chowkur	15.	CST Kalimpong
2.	CST Mundgod	16.	CST Ravangla
3.	CST Bylakuppe	17.	CST Miao
4.	CST CVP Bylakuppe	18.	CST Tenzingaon
5.	CST Golledhala	19.	CST Tezu
6.	CST Kailashpura	20.	CST Mainpat
7.	CST Arlikumari	21.	CST Bhandara
8.	CST Gurupura	22.	CST Dholanji
9.	CST Kollegal	23.	CST Dalhousie
10.	CST Lobersing	24.	CST Shimla
11.	CST Mahendragada	25.	CST Herbertpur
12.	CST Chandragiri	26.	CST Mussoorie
13.	CST Darjeeling	27.	CST Chauntra
14.	CST Sonada	28.	CST Paonta Sahib

Zdroj: Tibetan Children's Educational and Welfare Fund, 2010

Pozn. Názvy škol jsou v tabulce jednotně pojmenovány v angličtině.

6.1.2 Školní systém CTSA

Systém CTSA zahrnuje mateřské školy, základní školy, střední školy a vyšší školy. CTSA na svých stránkách udává, že je využíván školní systém 10 + 2, tzn. základní stupeň pro 1. – 5. třídu, střední stupeň pro 6. – 10. třídu a vyšší stupeň pro 11. – 12. třídu.⁷¹ Vyučovacím jazykem je od mateřské školy až do 5. třídy tibetština a od 6. až do 12. třídy angličtina. Hindština patří mezi povinné předměty od 6. třídy do 8. třídy, od 9. třídy je volitelná. Podstatnou část školních osnov tvoří výuka tibetského jazyka, duchovního učení, tibetské historie a kultura. Mezi další předměty patří zeměpis a matematika.⁷²

CTSA v průběhu studia připravuje své studenty k závěrečným zkouškám na střední škole a závěrečným zkouškám na vyšší škole, po jejímž úspěšném splnění získají certifikát o získaném vzdělání (ten můžeme přirovnat k maturitě). Tyto zkoušky v 10. a 12. třídě jsou zprostředkovány Ústředním výborem pro středoškolské vzdělání (CBSE). Dále existují přípravné zkoušky pro 10. a 12. ročníky, které slouží k seznámení se s typem otázek od CBSE. Běžné zkoušky na konci 5., 8., 9. a 11. ročníku se provádí za účelem sjednocení úrovně ve vzdělání.

⁷⁰ Tibetan Children's Educational and Welfare Fund, 2010

⁷¹ Central Tibetan School Administration, 2009

⁷² Tibetan Children's Educational and Welfare Fund, 2010

Tibetské školy se snaží poskytnout kvalitní vzdělání, ačkoliv důraz kladou na zachování a podporu starověké tibetské kultury a dědictví. Pro tibetské studenty je povinné navštěvovat hodiny hudby a tradičních tibetských tanců, pro dívky je povinné krejčovství a pro chlapce od 6. do 10. třídy střední školy a po celou dobu na vyšší škole studium řemesel. Rovněž jsou povinné mimoškolní aktivity po celou dobu studia.

6.2 Tibetan Homes Foundation

Vzniku charitativní organizace Tibetan Homes Foundation (THF) napomohl dalajlama ve spolupráci s Tibetskou exilovou vládou. Byla oficiálně otevřena 8. listopadu 1962 ve městě Mussoorie ve státě Uttarákhand v Indii a již ten den přijali 75 osiřelých dětí a poskytli jim azyl ve třech pronajatých domech. Tyto domy byly pojmenovány jako Domov č. 1, 2 a 3 a byly v nich pro děti vytvořeny tzv. pěstounské týmy.

THF má dvě dílčí složky, první z nich jsou tzv. SOS dětské vesnice (SOS Tibetan Children's Village)⁷³, které poskytují ubytování pro tibetské děti. Druhou složkou jsou tzv. Školy nadace (Tibetan Homes Schools) zajišťující vzdělání. U zrodu stál dalajlama jako generální tajemník a s podporou indické vlády se THF mohlo rozšiřovat každým rokem a zvětšovat svoje kapacity. Do roku 1964 vybudovalo THF malou nemocnici, mateřskou školku a vlastní buddhistický chrám. Později se přidaly tzv. pracovní třídy na šití a pletení a to především pro pěstounské matky.

Počátkem 70. let měla škola v Mussoorie první dva absolventy a v roce 1977 byla otevřena nová základní škola v nedalekém Rádžpuru, kde byla později vybudována i zubní klinika s lékárnou. Poslední velká expanze THF přišla v 90. letech. V roce 1992 byl ke škole v Mussoorie přistaven nový blok (vědecké laboratoře, knihovna a nové třídy pro vyšší ročníky), pak zcela nová budova školicího střediska pro tibetská řemesla a technické obory a v roce 1999 byla v Rádžpuru otevřena nová SOS dětská vesnice se čtrnácti domy.⁷⁴

6.2.1 Struktura THF

Hlavním řídicím orgánem a zároveň předsedou je dalajlama, který jmenuje generálního tajemníka zastupujícího funkci generálního ředitele, jenž se stará o řízení organizace, a v současnosti jím je Sonam Topgyal Khorlatsang. Celá správa má několik sekcí – sekci pro Domy, sekci pro Školy, sekci Zdravotnictví, Udržitelnosti a služeb, Obchodu a nákupu, sekci pro Sponzoring a stipendia, a sekci financí a účetnictví. Vedení jednotlivých sekcí tvoří správní radu,

⁷³ Pozor, nezaměňovat SOS Tibetan Children's Village (složka THF) s Tibetan Children's Village (organizace).

⁷⁴ THF Book, 2003

jejíž předsedou je generální tajemník, který je odpovědný za vzájemnou spolupráci jednotlivých sekcí a vydávání výročních zpráv.⁷⁵

THF má celkem tři pobočky, ve kterých poskytuje vzdělání⁷⁶:

- 1) Mussoorie – leží asi 30 km od města Dehrádún. Sídli zde hlavní kancelář THF se všemi svými úřady. Je zde 29 ubytoven (každá pro 40 – 45 dětí), 12 SOS domů určených pro osiřelé děti (každý pro 10 – 12 dětí), kterým je zde poskytována speciální péče, a 2 hostely pro studenty 11. a 12. ročníků. Studenti mohou navštěvovat školící středisko, kde se vyučuje umění a řemesla. Mussoorie má také vlastní ošetrovnu, kde dvakrát do týdne dojíždí lékař.
- 2) Rádžpur – nalézá se v oblasti mezi Mussoorie a Dehrádúnem. Svou činnost začal pouze s mateřskou školou pro Tibetské uprchlíky. V následujících letech se THF centrum Rádžpur rozrůstalo v důsledku přeplnění kapacit v Mussoorie a přílivu nových dětí z tohoto centra. V této vesnici mají 14 ubytoven, mateřskou školu, základní školu a střední školu (1. – 10. třída), ošetrovnu a společenský dům. Po absolvování střední školy jsou studenti posíláni do Vyšší školy v Mussoorie, kde jim je umožněno pokračovat ve studiích.
- 3) Rišikéš – je to jeden z probíhajících projektů na výstavbu školy a školícího střediska. Projekt se realizuje v oblasti, která se nazývá Ghori Mafi, ve městečku Rišikéš nedaleko Dehrádúnu. Tento projekt, který je nutný k odlehčení přeplněných domů a škol v Mussoorie ještě není zcela dokončen, nicméně Školu Ghori Mafi už navštěvuje 270 studentů. Po úplném dokončení projektu bude kapacita mnohem vyšší.

Tabulka 2: Počet dětí v péči Tibetan Homes Foundation

	Pobočka	Muži	Ženy	Celkem
1.	Mussoorie	627	615	1242
2.	Rádžpur	247	224	471
3.	Rišikéš	152	118	270
4.	Školící střediska	24	8	32
5.	Celkem	1050	965	2015

Zdroj: Annual School Magazine THF – 2011, 2012

6.2.2 Školní systém THF

Školní rok je rozdělen do trimestrů, od března do května, od června do srpna a od září do prosince, na konci každého trimestru je závěrečná zkouška. Úspěšnost v těchto zkouškách

⁷⁵ Tibetan Homes Foundation, 2012

⁷⁶ Annual School Magazine THF – 2011, 2012

zaručuje postup do vyššího ročníku. Během zimních měsíců (od poloviny prosince až do prvního týdne v březnu) se školy zavírají, avšak herní programy a mimoškolní aktivity probíhají po celý rok.

Školy THF jsou rozděleny do tří hlavních sekcí: Škola montessori⁷⁷, základní škola a střední škola. Každá sekce má v čele svého ředitele.

- a) Škola montessori – vzdělání dětí začíná na tomto stupni, tento druh školy navštěvují děti ve věku 3 – 5 let. Jejich výuka probíhá formou tvořivých her a postupně jsou připravovány na další vzdělávání.
- b) Základní škola – tato sekce zahrnuje vyučování od 1. do 5. třídy. Základní škola je součástí tzv. *Programu Tibetanizace*, díky kterému jsou všechny předměty, kromě angličtiny, vyučovány v tibetštině. Tento program byl vytvořen ministerstvem školství CTA.
- c) Střední škola – navazuje na školu základní, začíná 6. ročníkem a končí 12. ročníkem. Podle ustanovení CBSE je vyučovacím jazykem angličtina a závěrečné zkoušky na konci 10. a 12. ročníku jsou povinné. V této škole je možné si vybrat mezi třemi směry studia: humanitními vědami, přírodními vědami a obchodní vědou.
- d) Dále ve školách existuje jeden druh speciálních tříd, do kterých je zařazeno 80 – 85 % nově přichozích tibetských uprchlických dětí. Protože jsou různého věku a vzdělání a je obtížné je zařadit do běžných tříd, jsou nejprve zařazeni do těchto speciálních tříd, kde mají individuální učební plán a až po několika měsících jsou zařazeni do běžných tříd mezi ostatní děti. Nová přichozí skupina dětí vždy vytváří novou speciální třídu, třídy jsou označovány abecedně.
- e) Po dokončení základního a středního vzdělání (12. třída), poskytuje THF tzv. *Program vysokoškolského vzdělání*.⁷⁸ Ten spočívá ve finanční podpoře studentů na univerzitách a odborných školách. Na základě úspěšnosti závěrečných zkoušek je studentům, kteří se rozhodnou dále pokračovat ve studiích na vysoké škole, přiděleno stipendium podle stipendijního řádu. Toto stipendium je poskytováno čtyřikrát do roka a zahrnuje poplatky na školné, ubytování, stravu, oblečení a kapesné. Díky školním referentům a pracovním poradcům, kteří každoročně

⁷⁷ Škola montessori může být buď, mateřská nebo základní škola, která se řídí zásadami, které navrhla italská lékařka a pedagožka Maria Montessori (1870–1952), mezi základní zásady patří rovnost mezi učitelem a žákem, svoboda žáka ve tvořivosti, výuka je bez zasedacího pořádku, bez zvonění a bez trestu, hodnocení není formou známky, ve školách není ani pevně daný rozvrh. Veškerá pozornost učitele se upíná na žáky, kteří rozvíjí svou tvořivost vlastním tempem.

⁷⁸ Annual School Magazine THF – 2011, 2012

navštěvují univerzity a vysoké školy a poté pomáhají absolventům THF škol s výběrem univerzity a zaměřením studia je tento program úspěšný. Podle údajů THF (2010) bylo z *Programu vysokoškolského vzdělání* podporováno ve školním roce 2009–2010 na různých vysokých školách v Indii celkem 377 studentů.

6.3 Tibetan Children's Village

Integrovaná charitativní organizace Tibetan Children's Village zajišťuje vzdělání pro všechny osiřelé tibetské děti žijící v těchto vesnicích, poskytuje moderní tibetské vzdělání, rozvíjí pochopení morálních hodnot a tibetské kultury. Nabízí kariérní poradenství a vychovává soběstačné a přispívající členy nejen Tibetské, ale i světové komunity.⁷⁹ Centrum TCV má sídlo v Dharamsale, které zde založil dalajlama.

17. května 1960 přišlo do Dharamsaly 51 nemocných a podvyživených dětí z tábora silničních staveb v Jammu, města v severní Indii vzdáleného asi 200 km od Dharamsaly. Dalajlamova starší sestra Tsering Dolma Takla se dobrovolně rozhodla těmto dětem pomoci, a zanedlouho jí indická vláda nabídla pomoc ve formě pronajatého domu, kde byly všechny děti společně ubytovány. Tehdy se centrum nazývalo jako Jesle pro Tibetské uprchlíky (Nursery for Tibetan Refugee Children), byla zde dětem poskytována pouze základní péče a po dosažení osmi let byly děti posílány do internátních škol zřízených indickou vládou. Toto opatření trvalo až do úplného naplnění kapacit všech internátních škol. Poté musely TCV hledat sponzory a pomoc u mezinárodních organizací pro výstavbu nových domů a učeben pro děti. Jesle se postupně přeměnily ve vesnici a v roce 1972 bylo centrum oficiálně uznáno za Tibetské exilové vesnice pro děti.

Ve stejné době se však situace v jiných oblastech zhoršovala, např. v oblasti Ladaku byl nedostatek finančních prostředků a vzdělávacích příležitostí pro tibetské uprchlíky. Pod dalajlamovým dohledem byla v roce 1975 zřízena TCV Ladak a v roce 1980 TCV Bylakuppe. Obě vesnice mají vlastní školu i ubytovací zařízení.

V následujících letech se politická situace v Tibetu změnila, Čína byla donucena jednat s Tibetem shovívavěji, kvůli odsouzení z porušování lidských práv, což bylo příležitostí pro rodiče, aby propašovali svoje děti za hranice. Centrum TCV v Dharamsale bylo zaplaveno tisíci děmi z Tibetu a došlo k přeplnění kapacit. Problém vyřešili přestavbou místní drůbežárny na internátní školu TCV Dolní Dharamsala, která soustřeďuje základní a střední školu a je financována tibetskými rodiči v exilu.

⁷⁹ Tibetan Children's Village, 2012

Problém s velkým přílivem dětských uprchlíků přetrvával i v 90. letech, což vedlo k rozšíření působnosti TCV na původně indickou mládežnickou školu v Biru a založení zcela nové střední školy v Gopalpuru. V roce 1999 vzniklo vzdělávací středisko se zaměřením na obchodní vědy, a v roce 2004 byla nedaleko Dehrádúnu založena další TCV škola, v Selakuii.⁸⁰

Až do konce 70. let byla hlavní pozornost upnuta na rozšiřování vesniček, otevírání základních a středních škol.⁸¹ Studenti začali postupně školy dokončovat a bylo nutné začít s poskytováním vyššího vzdělání. První impuls k založení Fondu pro vzdělání bylo darování 1000 švýcarských franků od doktorky G. Schmid ze Švýcarska v roce 1975, a další malé sponzorské dary v následujících letech. Dnes (2011) TCV posílá svoje studenty na vysoké školy a odborná vyšší učiliště v Indii. Z tohoto fondu čerpá prostředky přibližně 1500 studentů TCV a mnozí z nich navštěvují nejlepší univerzity v Indii.

6.3.1 Struktura TCV

V roce 1972 se TCV stal členem Mezinárodní organizace dětských SOS vesnic (z německého SOS Kinderdorf International), což je organizace zastřešující všechny exilové vesnice pro děti. Členové Mezinárodní organizace dětských SOS vesnic musí jednat v souladu s mezinárodními zákony a zásadami pro vzdělávání dětí a péči o ně, a dodržovat finanční a správní postupy. Členové organizace mají právo žádat o finanční prostředky a služby. Tato organizace vznikla v Rakousku v roce 1949 a nyní působí celosvětově.⁸²

O struktuře a administrativě TCV existuje minimální počet zdrojů. Ze sekundárních zdrojů je známo, že má v Indii celkem 18 škol, které jsou nejkoncentrovanější v severní Indii v oblasti Ladaku. Centrem této oblasti je město Čhoglamsar, druhou oblastí je město Dharamsala a její okolí.

6.3.2 Školní systém TCV

Kvůli nedostupnosti ucelených informací o školním systému TCV si demonstrujeme školní systém TCV na fungování školy Suja.

Vzdělávací systém školy Suja je flexibilní, tak aby vyhovoval individuálním potřebám studentů. Ti jsou průběžně komplexně hodnoceni s ohledem na jejich věk, schopnosti a nadání. Tento systém je trochu jiný než výše popsané školní systémy a vypadá takto⁸³:

⁸⁰ Tibetan Children's Village, 2012

⁸¹ Tamtéž.

⁸² SOS Children's Villages International, 2012

⁸³ Tibetan Children's Village School, Suja, 2008

1. Vzdělávání pro mladší děti se řídí podle zásad a usnesení TCV Rady pro rozvoj vzdělání ve spolupráci s centrálou TCV. Většinou jde o školy montessoriovského typu.
2. Základní vzdělání je vstupním programem pro nové studenty na 2-3 roky. Nově přijatí žáci jsou umístěni do tzv. vstupních tříd, kde se vyučuje tibetština, angličtina a matematika až do úrovně 5. třídy. Po ukončení 5. třídy probíhají závěrečné zkoušky z výše uvedených předmětů. Po jejich úspěšném absolvování si studenti mohou vybrat z následujících možností:
 - a. Střední škola – navazující studium k základnímu vzdělání, zde mohou studenti navštěvovat nejvýše 10. třídu.
 - b. Dvouletý jazykový program ve škole v Dehrádúnu zaměřený na výuku tibetštiny a angličtiny s možností vybrat si čínštinu jako volitelný jazyk. Mezi další vyučované předměty patří Informační technologie, Historie Tibetu & Politická věda, Environmentální věda, Zdraví & Hygiena, Lidská práva a nauka o demokracii, a samozřejmě veškeré mimoškolní aktivity.
 - c. Odborné učiliště v TCV škole v Patii Kuhl.
 - d. Neformální vzdělávací příležitosti na učilišti Selakui v Dehrádúnu s výukou na automechanika, řidiče, tesaře, truhláře a elektrikáře.

Každý student má po dokončení kteréhokoliv ročníku právo vrátit se zpět do Tibetu, vůči školám neplní žádné závazky. Pokud je někdo neúspěšný při závěrečných zkouškách na základní škole, může se přihlásit na jazykový program nebo na učiliště pokud splní požadavky pro přijetí. Studenti, kteří jsou mladší 16let a nikdy předtím nechodili do školy v Tibetu, mají na zkoušky jeden opravný pokus.⁸⁴

Všechny školy TCV spolupracují s Ústředním výborem pro středoškolské vzdělání a platí zde všechna pravidla a ustanovení jako v případech Komise pro tibetské školství a Tibetan Homes Foundation.

6.4 Klášterní školy

Kláštéry v Tibetu představovaly podstatnou část majetku a mocenský vliv. V Indii vznikaly první tibetské kláštéry už v roce 1968 ve státě Karnátaka na jihu Indie, které byly inspirované třemi velkými lhaskými kláštéry Gandän, Däpung a Sera. S podstatně

⁸⁴ Tibetan Children's Village School, Suja, 2008

menší kapacitou zhruba od dvou do čtyř tisíc mnichů naplňují tibetské kláštery potřeby exilu a fungují jako nejvýznamnější a největší centra vzdělání tibetského buddhismu.⁸⁵ Přestože jsou oproti svým vzorům malými institucemi, představují klášterní univerzity pro mnichy přicházející za vyšším vzděláním. Nejdříve však musí absolvovat základní vzdělání v domovském klášteře, kde se naučí číst a psát v tibetštině a znát z paměti základní rituální texty, až poté mohou pokračovat do některé z klášterních univerzit, tedy jednoho ze tří klášterů v Karnátace. Školní osnovy a nároky na výuku jsou stanoveny indickou vládou, avšak z dostupných zdrojů nevíme, zda spolupracují s Komisí pro tibetské školství (CTSA) nebo nikoliv. Za základní vzdělání v klášteřích se nic neplatí, další studia si však už musí mniši hradit sami, což mnohým z nich další studia znemožní. Někteří nadaní mniši jsou do klášterních univerzit posíláni na několik let na náklady jejich kláštera.⁸⁶

Děti za normálních podmínek nastupují do kláštera ve věku šesti až sedmi let, ale je možné se připojit i jindy. Z tohoto důvodu jsou třídy tvořeny různě starými studenty, podle toho kdy přišli do kláštera. Vyučování ve třídách tvoří jen část studijních povinností mladých mnichů. Po skončení školy se musí věnovat studiu složitějších rituálních textů a modliteb pod dohledem osobních učitelů – mnichů, kteří se o mladé mnichy starají po celou dobu studií, je to také příprava pro případná další studia v některém z velkých klášterů.⁸⁷

Dříve výuka rituálních textů představovala hlavní část studijních povinností klášterních škol. Dnes je do výuky zahrnuta nejen angličtina, ale i práce s moderními technologiemi, kterou si kláštery mohou dovolit díky zahraniční pomoci, často však proti přesvědčení buddhistického učení. Předměty jako matematika, cizí jazyky nebo informatika odvádějí pozornost od osvětlení, jako hlavního cíle klášterního učení. Nicméně bez těchto znalostí by mniši po ukončení svého působení v klášteře těžko hledali uplatnění v moderním světě. Sám dalajlama propaguje modernizaci společnosti i v tomto sektoru, navíc pokud by kláštery chtěly svou správu přenechat laikům (aby se mniši mohli naplno věnovat tradičnímu buddhismu) musely by za tyto služby platit, což si pro nedostatek finančních prostředků dovolit nemohou.⁸⁸

Počet klášterních škol je podstatně menší než počet škol laických, nicméně od konce roku 2008 mohou tibetští studenti navštěvovat první tibetskou buddhistickou univerzitu v Indii, kterou 17. února 2009 dalajlama slavnostně otevřel. Jejím oficiálním názvem je Dalajlamův

⁸⁵ Karulová, N., 2008, s. 47

⁸⁶ Karulová, N., 2008, s. 55

⁸⁷ Karulová, N., 2008, s. 54

⁸⁸ Karulová, N., 2008, s. 56

institut pro vyšší vzdělání⁸⁹ (*The Dalai Lama Institute for Higher Education*), univerzita sídlí poblíž města Bangalore ve státě Karnátaka v jižní Indii. Její součástí jsou i ubytovací zařízení pro 500 studentů, v budoucnu se chystá rozšíření kapacit až na 3000 míst. Univerzita nabízí k široké spektrum oborů zahrnující primárně tibetský jazyk a kulturu, dále vědní obory, umění a počítačové a informační technologie.

V níže přiloženém obrázku je znázorněn počet a rozmístění všech laických Tibetských škol v Indii a Nepálu. Pro naše účely je však důležitá pouze oblast Indie.

⁸⁹ His Holiness The 14th Dalai Lama of Tibet, 2009

Tibetan Schools in India, Nepal & Bhutan

Obrázek 2: Tibetské školy v Indii a Nepálu

Zdroj: Ministerstvo školství Tibetské exilové vlády, Dharamsala, 2010

7 PROBLÉMY TIBETSKÉHO ŠKOLSTVÍ V INDII

Tibetský exil v Indii se potýká s mnoha problémy, a to s problémy nejen v exilových osadách, kde uprchlíci musí čelit nižším životním standardům a problémům souvisejících se získáním práce a užitím se, ale i v sektoru školství. Pro lepší přehlednost si tuto kapitolu rozdělíme na dvě části, které jsou úzce propojené. První část se zaměří na problémy školství v tibetském exilu v Indii jako celku – problémy spojené s financováním a se soustředěním zahraniční rozvojové pomoci. Druhá část se bude zabývat problémy dětských exilových vesnic a škol v nich.

7.1 Problémy ve vztazích k Indii a zahraničí

Prvním hlavním problémem je financování vzdělávání v tibetském exilu v Indii. Z mapy v předešlé kapitole jasně vidíme, že nejvíce škol se vyskytuje na severu Indie. Na první pohled se zdá, že je toto rozmístění zvoleno příhodně, protože zde sídlí dalajlama a jsou zde směrovány finanční příspěvky indické vlády. Tuto podporu dojednal dalajlama počátkem 60. let 20. století, když se usadil v Dharamsale a získal tak část financí na realizaci svých projektů. Díky penězům, které přicházely do Dharamsaly a jihoindického státu Karnátaka, kde sídlí tři nejvýznamnější klášterní školy, zde došlo k největšímu rozmachu škol pro tibetské uprchlíky za posledních 60 let.

Kromě podpory indické vlády jsou dalším významným zdrojem financí pro tibetský exil neziskové organizace, které svou pomoc realizují formou projektů, kterými se snaží zlepšit úroveň exilového školství. I tyto organizace ale soustředí svou pozornost na severní Indii, do oblastí s největší koncentrací uprchlických osad a dětských exilových vesnic. Pouze část prostředků se snaží orientovat do oblastí, které nejsou žádnými jinými zdroji přímo podporovány.⁹⁰

Třetím zdrojem financí je dalajlama a Tibetská exilová vláda, která je sama závislá na zahraniční pomoci, protože nedisponuje dostatkem financí na chod stávajících škol, natož pro rozvoj nových. Přesné hodnoty finančního rozpočtu a nákladů jsou prakticky nedohledatelné, nicméně objem, který je sektoru školství přístupný, nepokrývá ani náklady na vzdělání v severní Indii, natož pak v ostatních regionech. Ty jsou zanedbávány a přichází zde pouze minimální částky.

⁹⁰ Karin Majerová, ústní sdělení, 26. 3. 2012

Dalším významným problémem emigrantů je získání práce po absolvování studií. Stejně jako dospělí uprchlíci, tak i tibetští studenti mají velký problém s uplatněním, hlavně z důvodů přelidněnosti Indie a obrovské konkurence na trhu práce.

7.2 Problémy tibetské komunity v exilových školách

Nejvíce dětských uprchlíků z Tibetu přichází do okolí města Dharamsaly a Dehrádúnu. Všechny školy v okolí těchto měst řeší problém naplněných kapacit, proto jsou vytvářeny seznamy uchazečů o studium a do školy jsou přijímáni ti nejchudší. Ostatní musí čekat, protože, na výstavbu nových škol nejsou dostatečné finanční prostředky a získání nových sponzorů je rovněž velmi obtížné.⁹¹

Do škol přichází i děti ve věku pěti šesti let, které musely opustit své domovy, mohou prožívat kulturní šok nebo psychické problémy způsobené odloučením od rodičů. To učitelům a pěstounům komplikuje jejich práci a výchovu, přestože děti bydlí v internátních domech v jedné vesnici pospolu s učiteli a pěstouny 24 hodin denně sedm dní v týdnu.

Do této podkapitoly lze zařadit i problém týkající se výuky tibetštiny, který výrazně ovlivňuje zachování tibetské kultury. Školy v Tibetu podléhají čínským osnovám, které jako první jazyk prosadily čínštinu, čímž tibetština ztrácí postavení ve vlastní zemi.⁹² V laických exilových školách v Indii je výuka tibetského jazyka povinná pouze na prvním stupni, na stupni druhém už povinná není a je nahrazena úředními jazyky Indie – hindštinou a angličtinou. V klášterních školách je tibetština povinná po celou dobu studia. Pro děti studující v Indii je tibetština v podstatě nepotřebná, protože pokud by v dospělosti chtěly v Indii i pracovat, nikdo po nich tibetštinu nebude vyžadovat. Tibetský jazyk se tím pádem dostává do pozadí a tibetská kultura pomalu upadá.

7.3 Potřeby a možnosti rozvoje tibetského školství v Indii

Potřeby rozvoje tibetského školství prakticky vychází problémů, které jsou nastíněny výše. Prvním a nejpálčivějším problémem jsou finanční prostředky, potřebné pro stavbu nových škol, do kterých by byli umístěni noví studenti, kteří by na vzdělání nemuseli čekat.

Další potřebou je rovnoměrná alokace rozvojové pomoci, která je nyní soustředěna pouze do regionu okolo Dharamsaly a státu Karnátaka. Neziskové organizace se většinou obracejí na sídlo dalajlamy a tam i směřují svou pomoc. Rovnoměrné rozložení rozvojové pomoci, a tedy i

⁹¹ Karin Majerová, ústní sdělení, 19. 4. 2012

⁹² Karin Majerová, ústní sdělení, 19. 4. 2012

financí od sponzorů, by znamenalo zlepšení úrovně některých škol a k rovnoměrné kvalitě a vyspělosti tibetských škol po celé Indii.

Pokud by školy měly dostatek prostředků k zajištění vyššího vzdělání pro všechny své studenty, nejen pro ty nadané, kteří získali stipendium, měl by každý z nich možnost se rozhodnout, zda chce ve studiu pokračovat, či nikoliv.

Dalším významným a dosud nevyřešeným problémem je výuka tibetského jazyka a snaha o zachování tibetské kultury. Řešení je velmi problematické, protože v Tibetu o školních osnovách rozhoduje Čína, která se tak snaží o upevnění své moci v Tibetu, a v Indii se Tibetská exilová vláda musí řídit indickými školními standardy⁹³ (pokud chce i nadále spolupracovat s indickou vládou a tedy i čerpat její finanční podporu). Vzhledem k tomu, že jazyk je nositelem kultury, je zachování tibetštiny, jako živého jazyka naprosto zásadní.

⁹³ Karin Majerová, ústní sdělení, 19. 4. 2012

8 PŮSOBENÍ VYBRANÝCH ČESKÝCH A MEZINÁRODNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

Tibeťanům v exilu se snaží pomáhat řada organizací, které působí především ve své zemi – většinou se jedná o buddhistické spolky sdružující mnichy v exilu, jako např. italská *Asia-Onlus*, která ale ze svých prostředků podporuje i několik projektů v jižní Asii. Několik menších neziskových organizací se zaměřuje na pomoc Tibeťanům v Nepálu a Bhútánu. K organizacím, které se angažují přímo v Indii s cílem pomoci Tibetskému etniku, patří německá *Tibet Hilfe*, která úzce spolupracuje s organizací *Tibetan Homes Foundation (THF)*, a britská *Tibet Foundation*. Tyto dvě poskytují finanční částky na rozvoj kultury a tradičního tibetského života, a skrze ně mohou sponzoři přímo podporovat děti ve školách. Jedna z větších organizací, americká *Trace Foundation*, poskytuje podporu Tibetskému etniku v Číně a má za sebou celou řadu úspěšných projektů.

Z českých organizací se na pomoc Tibeťanům zaměřuje občanské sdružení *Potala*, které svou pomoc poskytuje především skrze výše zmíněnou organizaci *Asia-Onlus*, pomocí veřejných sbírek.⁹⁴ Další činností *Potaly* je podpora jedné ze škol TCV v Suji u Dharamsaly.⁹⁵ Další českou organizací je *Lungta*, která sice přímo nepodporuje tibetské školství ani děti, ale pomáhá skrze občanské sdružení *M.O.S.T.*, které se zaměřuje na humanitární i rozvojovou pomoc Tibetu a Tibeťanům v Indii. Toto je celkový výčet organizací, které se zaměřují na sektor tibetského školství v Indii nebo minimálně působí v daném regionu.

Oficiální rozvojová pomoc na podporu Tibeťanů, ať už v Tibetu či Indii nebo jiných státech jižní Asie je velmi malá, protože se státy obávají narušení vztahů s Čínou zasahováním do napjatého čínsko-tibetského vztahu. Celková částka, která přichází na pomoc Tibeťanům je neodhadnutelná. K bližšímu popisu jsem vybral organizace *Tibet Foundation* a *M.O.S.T.*, protože v prvním případě je ze zahraničních organizací o *Tibet Foundation* nejvíce dostupných informací a v druhém případě se jedná o největší podíl pomoci z České republiky.

8.1 Tibet Foundation

Tato britská charitativní organizace se sídlem v Londýně byla založena v roce 1985 za účelem poskytování podpory tibetským komunitám, sekundární cílovou skupinou této charity jsou Mongolové. Hlavními cíli *Tibet Foundation* je podpora tradiční tibetské kultury a způsobu života, snížení chudoby Tibeťanů v Tibetu, Indii a Nepálu, podpora školství a zdravotnické péče

⁹⁴ Karin Majerová, ústní sdělení, 18. 4. 2012

⁹⁵ Výroční zpráva *Potala* 2008, 2009

o Tibeťany v exilu, a v neposlední řadě vytvoření většího povědomí o Jeho svátosti dalajlamovi a jeho boji za mír.⁹⁶

Organizace řídí celkem čtyři programy, kterými naplňuje své cíle. Jsou to:

- Tibeťané v exilu – popsáno níže
- Pomoc Tibetu – cílem tohoto programu je pomáhat Tibeťanům přímo v Tibetu; Tibet Foundation se snaží spolupracovat s místními úřady, program má celkem tři složky pokrývající školství, zdravotní péči a ekonomický rozvoj
- Buddhismus v Mongolsku – program je zaměřený na prosazování kulturního a náboženského dědictví Tibetu a Mongolska
- Umění & Kultura – program sloužící k rozšíření tibetské starověké moudrosti a umění do západních zemí a zachování tibetské kultury mezi tibetskými komunitami

Jen jeden z programů je zaměřený na Tibetský exil v Indii (*Tibeťané v exilu*). Je financován výhradně z darů a v organizaci pracují především dobrovolníci. Tibet Foundation dnes působí v osadách po celé Indii, např. v Ladaku na severu, v osadách Tezu a Miao na východě a v Mundgodu a Bylakuppe na jihu Indie.

8.2 M.O.S.T.

Malé občanské sdružení tolerance (M.O.S.T.) vzniklo v roce 2004 v Ostravě. Dnes má M.O.S.T. celkem dvě pobočky, jednu v Ostravě, jednu v Olomouci a počet dobrovolníků neustále narůstá. Činnost sdružení je soustředěna především na pomoc Tibetu a tibetským uprchlíkům v Indii, malým buddhistickým mnichům a mniškám v indických Himálajích a na charitativní činnost v cílové oblasti.⁹⁷

V Tibetu fungují dva projekty:

- Podpora Tibetských škol – jedná se o školy Gyalten a Maga v Tibetské autonomní prefektuře Kandze v provincii S'čchuan
- Humanitární pomoc, zemětřesení v Tibetu 2010 – projekt na pomoc obětem ničivého zemětřesení v Tibetské autonomní prefektuře Jü-šu z dubna roku 2010 (přes 12 000 osob bylo zraněných a více než 100 000 lidí zůstalo bez přístřeší)

Projekty v indických Himálajích:

- Kmotrovství na dálku – popsáno níže

⁹⁶ Tibet Foundation, 2011a

⁹⁷ Občanské sdružení M.O.S.T., 2011a

- Jednorázová podpora chudých – jednorázové dary na nákup jídla, ošacení, lékařskou péči, pořízení učebnic pro děti, náklady na ubytování, příspěvek na rekonstrukci škol, atd.
- Koza pro Tibet – nákup koz a ovcí pro nejchudší rodiny žijící na nomádských pastvinách, aby mohly dále hospodařit samostatně
- Projekt šicí dílny – výstavba šicí dílny ve městě Čhoglamsaru a vytvoření pracovních míst pro ženy z Tibetu
- Ženská klášterní škola v Kaze – škola je kulturně sociálním centrem pro celou oblast; výstavba probíhá od roku 2006 v městečku Kaza v severní Indii, předpokládané dokončení projektu je v toce 2012
- Humanitární pomoc, záplavy v Ladaku 2010 – projekt na pomoc obětem záplav ze srpna roku 2010, kdy přišlo o život téměř 500 lidí; nejvíce postižená města byla Leh a Čhoglamsar

M.O.S.T. v České republice organizuje kulturně vzdělávací akce s důrazem na globální rozvojové vzdělávání – vrcholnou akcí pro veřejnost bývá každoroční Festival ProTibet.⁹⁸ V letech 2004 až 2008 fungovalo sdružení pouze na dobrovolnické činnosti, od roku 2009 je podporováno Ministerstvem zahraničních věcí ČR v rámci projektů zahraniční rozvojové spolupráce.

⁹⁸ Občanské sdružení M.O.S.T., 2011a

9 ZHODNOCENÍ VYBRANÝCH ČESKÝCH A ZAHRANIČNÍCH PROJEKTŮ

Ke zhodnocení jsem vybral dva projekty, vždy jeden od každé ze dvou organizací představených v předešlé kapitole. Projekty byly vybrány podle množství informací, které jsou k nim dostupné, protože např. německá organizace Tibet Hilfe poskytuje významnou pomoc THF⁹⁹, ale o svých projektech zveřejňuje pouze minimum informací, ze kterých je velmi těžké pochopit jejich politiku a představit si jejich náplň a fungování.

Dalším kritériem pro výběr projektů bylo zaměření na oblast tibetského školství v Indii. Vybral jsem tedy *Program Tibeťané v exilu* vedený organizací Tibet Foundation, a jako druhý projekt jsem vybral *Kmotrovství na dálku* vedený českou organizací M.O.S.T.

9.1 Program Tibeťané v exilu (Tibet Foundation)

Program *Tibeťané v exilu* vznikl v roce 1985 za podpory CTA, TCV a THF, a několika klášterů (mužských i ženských).¹⁰⁰ Mezi cílové skupiny patří tibetské děti, které opustily svoje rodiny a překročily Himálaje, aby se dostaly ke vzdělání v Indii, mniši a mnišky v kláštorech, staří Tibeťané a tibetští uprchlíci v uprchlických osadách.

Tibet Foundation spolupracuje s Tibetskou exilovou vládou především na přesnější identifikaci míst v nouzi a zabezpečení prostředků pro širší skupinu lidí v podporovaných oblastech. Program zahrnuje jak krátkodobé projekty na jednorázovou pomoc, tak dlouhodobé projekty zaměřené na vzdělání, zdravotní péči a na snížení chudoby.

Charita Tibet Foundation získává finanční prostředky od sponzorů a všechny nasbírané finanční prostředky předává Tibetské exilové vládě, která je investuje do cílových skupin programu. O objemu finanční částky, která bude investována do cílových sektorů, rozhoduje Tibet Foundation společně s CTA, veškeré administrativní a jiné úkony už provádí jenom CTA. Jednotliví sponzoři se zavazují k přispívání dohodnuté částky v měsíčních nebo ročních splátkách na několik let dopředu, díky čemuž CTA předem ví, kolik bude mít k dispozici prostředků a může strategii programu naplánovat na celý rok dopředu.

Ze sponzorských příspěvků se hradí jídlo, oblečení, ubytování, náklady spojené s lékařskou péčí a náklady spojené se vzděláním. Nejedná se však o individuální sponzorování, ale dary jsou investovány jako celek do určitého sektoru cílové exilové komunity. Neznamená

⁹⁹ Karin Majerová, ústní sdělení, 18. 4. 2012

¹⁰⁰ Tibet Foundation, 2011b

to tedy, že dítě potřebuje svého sponzora, aby mohlo chodit do školy. Tibet Foundation nabízí také možnost přispívat do tzv. Obecného fondu, který je určen pro jednorázové dary, sponzoři se nezavazují k pravidelným příspěvkům. Peníze z tohoto fondu poté organizace použije do sektoru, který sama vybere podle toho, co uzná za vhodné.

Dárci jsou informováni o sponzorované skupině lidí, dostávají roční výpisy z financování programu a zkrácené verze výročních zprávy, které se týkají pouze cílové skupiny, které byly jejich peníze věnovány. Sponzoři tak mají informace o tom, jaký užitek přinesli podporovaným osobám. Mohou také do podporované oblasti psát dopisy a posílat fotografie, děti ze škol na oplátku, na dopisy odpovídají a kreslí obrázky, skrze tuto komunikaci jsou s dětmi v přímém kontaktu. Komunikace s mnichy a mniškami z klášterů, starými Tibeťany a uprchlíky v exilových osadách je problematictější, protože většinou neovládají angličtinu, proto je komunikace spíše obecnějšího rázu skrze výroční zprávy.

Program se snaží podporovat všechny stupně vzdělání, od základního přes střední až po vyšší.

Jeho přímými partnery jsou:

- Ministerstvo školství CTA v Dharamsale (výše sponzorského příspěvku je 12 liber měsíčně, což je přibližně 354 korun českých)
- Tibetan Children's Village v Dharamsale (výše sponzorského příspěvku 14,5 liber, což je 428 korun českých)
- Tibetan Homes Foundation v Mussoorie (výše sponzorského příspěvku 20 liber, což odpovídá částce 590 korun českých)

Někteří nově příchozí uprchlíci, kteří emigrovali za vzděláním, jsou posláni do školy v Biru na západě Indie spravované Tibetan Children's Village, kvůli nedostatku místa školy v Dharamsale. Vzdělání na středoškolské úrovni je podporováno zajišťováním tříletých profesních kurzů. Měsíční sponzorování těchto kurzů stojí 18,75 liber, což je asi 553 korun českých.¹⁰¹

Další významnou cílovou skupinu tvoří mladí mniši a mnišky. Ti se sdružují v renovovaných kláštorech po celé Indii a v roce 2011 vystoupal jejich počet na 20 000. Někteří

¹⁰¹ Tibet Foundation, 2011c

se narodili v exilu, ale mnozí z nich museli překročit Himálaje, aby získali možnost studovat na svobodě.¹⁰²

Významnou vzdělávací složkou programu *Tibeťané v exilu* je podpora Tibetského lékařství, které je součástí Tibetské kultury a praktikuje se už bezmála 2500 let. Zájemci o toto studium musí absolvovat Institut Tibetského lékařství a astrologie (TMAI; z anglického Tibetan Medical and Astrological Institute), který je hlavním vzdělávacím centrem a výuka je koncipována na šest let.¹⁰³ Další složkou je Institut múzických umění (TIPA; z anglického Tibetan Institute of Performing Arts), které poskytuje výuku tibetských tanců a hudby, TIPA vznikla v roce 1994 na podnět Tibet Foundation.¹⁰⁴

Tibet Foundation skrze sponzory poskytuje podporu také starým Tibeťanům v exilu, kteří jsou odloučení od svých rodin, a odkázáni na obecnou pomoc uprchlickým osadám. Tato podpora zahrnuje základní potřeby, tedy jídlo, ubytování, ošacení a zdravotní péči.¹⁰⁵

Program *Tibeťané v exilu* má stoupající tendenci a každým rokem se daří jeho cíle naplňovat efektivněji. Z dostupných zdrojů je známo, že průměrná roční výše sponzorských darů, které jsou posílány do Indie a Nepálu je 150 000 liber (v přepočtu přibližně 4 425 000 korun českých).¹⁰⁶ Vzhledem k tomu, že většina uprchlíků z Tibetu míří až do Indie a pouze menší část se usadí v Nepálu, můžeme předpokládat, že i většinový podíl této finanční podpory je směřován právě do Indie. Stabilitu a udržitelnost programu zaručují dva faktory: Prvním z nich jsou stabilní sponzoři, kteří přislíbí finanční dary na několik let dopředu, druhým je spolupráce s Tibetskou exilovou vládou.

9.2 Projekt Kmotrovství na dálku (M.O.S.T.)

Projekt *Kmotrovství na dálku*, někdy také známý jako „adopce na dálku“ spočívá v tom, že dárce neboli kmotr pomáhá formou individuálního sponzorství. Tato forma pomoci může probíhat i dlouhodobě, přispět je však možné i obecným jednorázovým darem. Praxe je ale taková, že sponzorské dary určené jednotlivcům jsou rovnoměrně rozděleny pro celou školu, protože jinak by děti bez kmotra neměly např. lepší ošacení či novější učebnice do školy a ztrácely by motivaci. Výhoda projektu je v tom, že děti v kmotrovi vidí psychickou podporu a druhou rodinu. Podporované dítě je se svým kmotrem v osobním kontaktu formou dopisů, které mezi Českou republikou a Indií zprostředkovává občanské sdružení.

¹⁰² Tibet Foundation, 2011d

¹⁰³ Tibet Foundation, 2011e

¹⁰⁴ Tibet Foundation, 2011f

¹⁰⁵ Tibet Foundation, 2011g

¹⁰⁶ Tibet Foundation, 2011h

Projekt byl založen v roce 2006 a jeho cílem je zlepšování životní úrovně a vzdělání tibetských dětí, mladých mnichů a mnišek, kteří utekli do Indie právě za vzděláním a dnes tam žijí bez rodičů. Dalším cílem je podpora starých Tibeťanů či tibetských nomádů. Z finančních darů se hradí nákupy jídla, ošacení, lékařská péče, pořízení knih, učebnic a jiné náklady spojené se vzděláním a náklady na ubytování.¹⁰⁷

Projekt je zaměřený především na oblasti v severoindických Himálajích. Občanské sdružení přímo spolupracuje (neexistuje tedy žádná zprostředkovatelská instituce) s kláštery Ki, Tikse, Diskit a s ženským klášterem Rinchen chholing Sakya, dále s tibetskými exilovými osadami THF v Mussoorie a se dvěma exilovými osadami v Ladaku. Nově byly do projektu zahrnuty rodiny nejchudších tibetských nomádů, které žijí v nadmořské výšce 4 500 m n. m. ve vesnici Sumdo blízko tibetských hranic. Ve vesnici žije celkem 68 rodin, z toho 9 je podporováno projektem. Projekt je rozšířen i na oblast jižní Indie do klášterů Drepung a Tašilhünpo, kde studuje 8 a 11 studentů původně z kláštera Diskit.¹⁰⁸

Sponzorské částky mohou být darovány jednorázově nebo ve splátkách (pololetních, čtvrtletních, měsíčních). Z celkového sponzorského daru si občanské sdružení nárokuje 15 % na pokrytí nákladů spojených s realizací projektů (mezi tyto náklady se počítají administrativní náklady, kontrola využití darů v cílové oblasti, komunikace s podporovanými osobami a jejich školami, náklady na publicitu projektu a mzdové náklady koordinátora projektu.) Minimálně 85 % z dárcovských příspěvků je odvedeno ke sponzorovaným osobám, každý kmotr je pravidelně informován o tom, k čemu přesně byly jeho sponzorské dary použity, navíc má právo být seznámen i s využitím zbylých 15 % částky.

Pro představu si zde uvedeme i minimální částky, které je možno přispívat do projektu *Kmotrovství na dálku*. Hodnoty jsou následující¹⁰⁹:

- Pro mnicha a mnišku v kláštorech 6 500 Kč
- Pro starého Tibeťana 5 500 Kč
- Pro tibetské dítě v Tibetan Homes Foundation 6 500 Kč

Tyto částky jsou minimální, protože horní hranice není omezena, kmotři můžou přispět i částkou vyšší. M.O.S.T. také nabízí možnost, kdy je na jedno dítě přispěvovatelů více. Děti jsou podporovány do ukončení jejich studia, nejdéle však do dosažení věku 26 let. U starších Tibeťanů je podpora stanovena podle potřeby.

¹⁰⁷ Občanské sdružení M.O.S.T., 2011b

¹⁰⁸ Občanské sdružení M.O.S.T., 2011c; Občanské sdružení M.O.S.T., 2011d

¹⁰⁹ Občanské sdružení M.O.S.T., 2011e

Tabulka 3: Přehled úhrnu předané finanční podpory a počtu přímo podporovaných osob

Rok	Předaná finanční podpora (v Kč)	Počet přímo podporovaných osob
2006	26 000	0
2007	216 500	36
2008	482 300	75
2009	1 331 000	169
2010	1 202 383	203
Celkem stav k 31. 12. 2010	3 258 183	.

Zdroj: Výroční zpráva M.O.S.T. 2010, 2011

Tabulka 4: Přehled úhrnu předané finanční podpory a předpokládané hodnoty v roce 2011

Rok	Předaná finanční podpora (v Kč)	Počet přímo podporovaných osob
2011 (stav k 31. 10. 2011)	1 278 432	246
2006–2011 (k 31. 10. 2011)	4 536 615	.
2011 (předpoklad k 31. 12. 2011)	1 591 817	.
2006–2011 (předpoklad k 31. 12. 2011)	4 850 000	.

Zdroj: Karin Majerová, ústní sdělení, 29. 3. 2012

V roce 2010 bylo z projektu *Kmotrovství na dálku* podpořeno celkem 203 osob, z toho 104 mnichů a mnišek z celkem šesti klášterních škol (Ki, Tikse, Diskit, ženský klášter Rinchen chholing Sakya, Tašilhünpo a Drepung), 67 dětí z exilové vesničky THF v Mussoorie, které utekly do severní Indie především kvůli vzdělání, a celkem 32 starých Tibeťanů a tibetských nomádů.¹¹⁰ Staří Tibeťané žijí v tibetských exilových osadách v Ladaku nedaleko města Čhoglamsar, do exilu utekli v 60. letech 20. století a nyní se ocitli bez prostředků na živobytí.

Ve vesnici Sumdo se zdržují pouze nejmladší a nejstarší generace nomádských rodin, ostatní kočují po náhorních plošinách s cílem uživit své rodiny. Kvůli nepříznivým a drsným přírodním podmínkám jim hrozí přemístění do exilových osad, kde je stejně obtížné se uživit a zároveň tím upadá tradiční způsob nomádského života a jejich kultury.

Z tabulek 3 a 4 je zřejmé, že od roku 2006 má projekt vzestupnou tendenci v počtu podporovaných osob a s mírnou fluktuací výše finanční částky. Nejvyšší předpokládaná finanční podpora se očekávala v roce 2011. Největší nárůst v počtu podporovaných i výši finanční podpory byl mezi lety 2008 a 2009.

Projekt *Kmotrovství na dálku* již od svého počátku naplňuje své cíle s rostoucí úspěšností. Každým rokem se daří podporovat mladé mnichy a mnišky a tibetské děti ze

¹¹⁰ Výroční zpráva M.O.S.T. 2010, 2011

sponzorských darů, které jsou využity na vzdělání, čímž je zároveň podpořeno školství v Tibetském exilu v Indii. Přínosem pro podporované děti je samozřejmě přístup k modernímu vzdělání a výuka tibetského náboženství v klášterních školách. Občanské sdružení spolupracuje s organizacemi přímo, z toho důvodu je účel využití peněz projednáván přímo mezi sdružením a podporovanými institucemi, které vydávají potvrzení o převzetí darů a jejich využití. Veškerá činnost s peněžitými dary je zpětně znovu překontrolována, aby se ověřilo, zdali byly dary využity ke stanovenému účelu. Podle úspěšnosti projektu v minulých letech a trendu vývoje, můžeme očekávat udržitelnost projektu i v následujících letech.

9.3 Zhodnocení projektů ve vztahu k potřebám rozvoje tibetského školství v Indii

Oba projekty jsou poměrně komplexní, hlavním cílem projektů je finanční podpora cílové skupiny, ať už to jsou děti ve školách, staří Tibeťané nebo finanční podpora některé z dětských exilových vesnic či osad. Oba dva projekty ale působí na místech, kam se žádné jiné pomoci nedostává, konkrétně *Program Tibeťané v exilu* působí v oblastech Tezu a Miao na východě Indie ve státě Arunáčalpradéš a projekt *Kmotrovství na dálku* ve vesnici Sumdo na severu Indie při tibetských hranicích. Vesnice Sumdo je příkladem sídla, ve kterém dlouhou dobu nebyla škola pro nomádské děti a mnoho rodin nemělo ani vlastní příbytek. Tibetská exilová vláda ani indická vláda nevyčlenila žádné prostředky na zlepšení situace, až v letech 2011–2012 se zde podařilo vybudovat primitivní školu pro děti a jednoduché příbytky pro rodiny pouze z prostředků zahraniční pomoci Občanského sdružení M.O.S.T.

Tibeťané v exilu a *Kmotrovství na dálku* jsou také jedinými projekty z toho mála, které se zaměřují na oblast školství. Není možné, aby pouze dva projekty svou pomocí pokryly potřeby tibetských škol ve všech regionech Indie. Nelze tedy ani očekávat, že tyto dva projekty vyřeší problém s alokací rozvojové pomoci. Vzhledem k tomu, že částky rozpočtu a nákladů na tibetské školství ani objem celkové mezinárodní rozvojové pomoci nejsou k dispozici, nelze určit podíl této pomoci. Oba projekty společně přispívají nezanedbatelnou částkou, která v přepočtu průměrně činí více než 5 500 000 Kč ročně (tato suma zahrnuje přibližně 4 400 000 Kč, kterými přispívá Tibet Foundation Indii a menší částí i Nepálu, a přibližně 1 100 000 Kč, kterým přispívá občanské sdružení M.O.S.T.), a výrazně tím zlepšují finanční situaci tibetského školství v Indii. Bez této pomoci by problém financování tibetského školství nabyl mnohem širších rozměrů.

10 ZÁVĚR

Čínsko-tibetský konflikt trvá už více než jedno století a neustále je žhavým tématem. Čína má už od přelomu 19. a 20. století zájem na tom ovládat strategické území náhorní plošiny rozkládající se na území Tibetu. Od 50. let 20. století většinu původního území okupuje. K tomu, aby mohla Čína efektivněji využívat nerostné bohatství Tibetu, musela vystavět téměř 2000 dlouhou železniční trať, důsledkem bylo přemísťování původních obyvatel. Od roku 2000 bylo přemístěno více než 700 000 Tibeťanů. A aby si Čína upevnila svou moc na tibetském území, snaží se v zemi zvýšit podíl etnických Číňanů a veškerá povstání potlačuje a represemi reaguje na projevy jakéhokoliv nesouhlasu se svou politikou.

Řada Tibeťanů se za této situace rozhodla odejít do exilu, migrace započala již na konci 50. let 20. století spolu s útěkem dalajlamy do Indie. Celkem žije v exilu 128 000 (2009) Tibeťanů, z toho 94 000 v Indii. Tito uprchlíci často nemají žádné formální vzdělání, z tibetských uprchlíků přicházejících do Indie je pouze 36,2 % gramotných, protože se jim v Tibetu nedostává základního vzdělání. Navíc přílišný vliv Číny na tibetské školství a prosazování čínských osnov na tibetských školách, především výuky čínštiny, způsobuje značný úpadek tibetské kultury.

Jedním z prioritních cílů dalajlamy v roce 1959, kdy utekl do Indie, bylo zajistit vzdělání pro tibetské dětské uprchlíky. Tento cíl se podařilo naplnit, ale i vzdělaný člověk má v Indii problém s uplatněním na trhu práce, hlavně z důvodu přelidněnosti Indie a velké konkurence v poptávce po zaměstnání.

Tibetské školy jsou financovány z prostředků Tibetské exilové vlády, indické vlády a mezinárodní rozvojové pomoci. Ani touto kombinací ale není dosaženo jejich optimálního objemu na chod tibetského školství. Dalajlama, jako patron všech škol, se potýká s problémem financování a nedostatku prostředků na rozvoj tibetského školství. Mezinárodní rozvojová pomoc představuje významný podíl celkových finančních prostředků pro tibetské školy. Největším problémem při analýze dat bylo nedostatek informací, ani Tibetská exilová vláda ani zdroje indické vlády nezveřejňují částky poskytované na tibetské školy, stejně tak přesná částka mezinárodní rozvojové pomoci není k dispozici, není tedy možné vyvodit jakékoliv výsledky. Hodnoty je možné pouze odhadnout – předpokládaná výše mezinárodní rozvojové pomoci je 50 % z celkových nákladů¹¹¹, to by jednoznačně znamenalo, že tibetské školství je na mezinárodní rozvojové pomoci závislé.

¹¹¹ Karin Majerová, ústní sdělení, 19. 4. 2012

Jako problém tibetské školství se jeví orientace pomoci osobně na dalajlamu, do Dharamsaly a pak do státu Karnátaka. V důsledku koncentrace pomoci do těchto dvou oblastí dochází k zanedbávání pomoci v jiných oblastech Indie. Mezinárodní rozvojová pomoc se také orientuje na sídlo dalajlamy.

Vybrané neziskové organizace, Tibet Foundation a Občanské sdružení M.O.S.T., a jejich projekty se trendu vymykají a svou pomoc směřují právě do zanedbaných oblastí jako jsou Tezu a Miao na východě Indie nebo vesnice Sumdo v oblasti Ladaku na severu Indie při tibetských hranicích. Tyto organizace společně přispívají v průměru více než 5 500 000 Kč na rozvoj tibetského školství v Indii (a částečně i v Nepálu) a jejich projekty, *Tibeťané v exilu* a *Kmotrovství na dálku*, jsou úspěšně realizovány a jsou bezesporu příkladem úspěšné a efektivní pomoci tibetským uprchlíkům.

11 SHRNU TÍ

Práce je zaměřena na tibetský exil v Indii, blíže pak na sektor školství. V úvodních kapitolách práce jsou popsány základní termíny jako migrace a nucené migrace a charakterizuje školství v uprchlických komunitách z pohledu kvality a dostupnosti školství. Další část je věnována historickému vývoji Tibetu a jeho politických vztahů s Čínou, která se podílí na stavu Tibetu samotného i tibetského exilu. Hlavní část textu se zabývá vzděláváním v tibetském exilu v Indii a charakterizuje jeho stav a strukturu a mapuje problémy, jak ve vztahu k zahraničí tak problémy tibetských komunit v exilových školách. Na základě těchto problémů pak identifikuje jeho potřeby ve vztahu k mezinárodní rozvojové pomoci a následně vyhodnocuje vybrané rozvojové projekty realizované v cílové oblasti tibetského exilu v Indii.

Klíčová slova: Tibet, Indie, uprchlík, školství, nezisková organizace, rozvojová pomoc.

12 SUMMARY

The point of this work is to focus on the Tibetan exile in India and to look closer on the education sector. In the first chapters there are described terms like migration and forced migration and there is also characterized education system in the refugee communities. We look at this education system from the view of quality and accessibility. The historical progress of Tibet itself and it's political relations with China in which China plays the key role on the current state of Tibet and on the Tibetan exile as well, is described in the following part. The main part leads us to the Tibetan exile in India and it's education system. This part also characterizes the state and the structure of the system and shows us the problems of Tibetan communities in the exile schools and the relation problem of India towards other countries. On the basis of those problems we identify it's needs in relation with the international developing aid and then we evaluate chosen developing projects realized in the selected part of Tibetan exile in India.

Key words: Tibet, India, refugee, education, non-profit organization, development aid

POUŽITÉ ZDROJE

CENTRAL TIBETAN ADMINISTRATION. *Constitution* [online]. Dharamsala, 2011b [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://tibet.net/about-cta/constitution/>

CENTRAL TIBETAN ADMINISTRATION. *Restoring Freedom for Tibetans* [online]. Dharamsala, 2011a [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://tibet.net/>

CENTRAL TIBETAN ADMINISTRATION. *Tibet in Exile* [online]. Dharamsala, 2011c [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://tibet.net/about-cta/tibet-in-exile/>

CENTRAL TIBETAN SCHOOL ADMINISTRATION. *About CTSA* [online]. ©2008-2009 [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.ctsa.nic.in/aboutctsa.aspx>

ČESKÁ TELEVIZE. *Dalajlama končí v čele tibetské exilové vlády* [online]. 10. 3. 2011 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/117764-dalajlama-konci-v-cele-tibetske-exilove-vlady/>

ČÍNSKÝ ROZHLAS PRO ZAHRANIČÍ. *Zahájení provozu železnice Qing-hai Tibet* [online]. 14. 6. 2006 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://czech.cri.cn/1/2006/06/28/Zt1@31527.htm>

DEMOGRAFICKÉ INFORMAČNÍ CENTRUM. *Demografický informační portál Migrate* [online]. © 2004-2009 [cit. 2012-02-13]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_migrate

FORCED MIGRATION ONLINE. *What is forced migration?* [online]. 2012, Jan 27, 2012 [cit. 2012-02-13]. Dostupné z: <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm>

FOUBERG, Erin H., MURPHY, Alexander B., de BLIJ, H. J. *Human Geography: People, Place, and Culture*. John Wiley & Sons, 2009, 544 s. ISBN 978-047-0576-472.

GREGORY, Derek. *The dictionary of human geography*. 5th ed. Malden, MA: Blackwell, 2009, 1052 s. ISBN 9781405132886 (PBK. : ALK. PAPER).

HAMILTON, Richard, MOORE, Dennis. *Educational interventions for refugee children: theoretical perspectives and implementing best practice*. New York: RoutledgeFalmer, 2004, 144 s. ISBN 04-153-0825-9

HINDUSTAN TIMES. *127935 Tibetans living outside Tibet: Tibetan survey* [online]. 4. 12. 2010 [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.hindustantimes.com/India-news/NorthIndia/127935-Tibetans-living-outside-Tibet-Tibetan-survey/Article1-634405.aspx>

HIS HOLINESS THE 14TH DALAI LAMA OF TIBET. *Dalai Lama Inaugurates First Tibetan College in India* [online]. ©2009 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.dalailama.com/news/post/314-dalai-lama-inaugurates-first-tibetan-college-in-india>

HUMAN RIGHT WATCH. *China: Tibetan Herders' Livelihood in Jeopardy* [online]. 11. 6. 2007 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: http://china.hrw.org/press/news_release/china_tibetan_herders_livelihood_in_jeopardy

INTERNATIONAL CAMPAIGN FOR TIBET. *Self-Immolation Fact Sheet* [online]. 5. 3. 2012 [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.savetibet.org/resource-center/maps-data-fact-sheets/self-immolation-fact-sheet#top>

INTERNATIONAL ORGANISATION FOR MIGRATION. *Facts & Figures* [online]. Švýcarsko, Nedatováno, [cit. 2012-02-13]. Dostupné z: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures>

INTERNATIONAL ORGANISATION FOR MIGRATION. *Key Migration Terms* [online]. Švýcarsko, 2011, [cit. 2012-02-13]. Dostupné z: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/key-migration-terms/lang/en#Migration>

KAPSTEIN, Matthew. T. *Dějiny Tibetu*. 1. vyd. Překlad Ladislav Stančo. Praha: Grada, 2011, 328 s. ISBN 978-802-4732-688.

KARULOVÁ, Nikola. *Tibetská společnost v indickém exilu: Idealizace Tibetu jako strategie přežití Tibeťanů v exilu*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Filosofická fakulta.

KOLMAŠ, Josef. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. Editor Jaroslav Malina. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002, 132 s. Scientia (Nadace Universitas Masarykiana). ISBN 80-862-5831-9.

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ LUNGTA. *11. pančhenlama Gendün Čhökji Ňima* [online]. 2007 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.lungta.cz/download/pancelama.pdf>

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ M.O.S.T. *Kláster Tašilhünpo* [online]. ©2004-2011d [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.protibet.org/kmotrovstvi-na-dalku-klaster-tashi-lhunpo.php>

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ M.O.S.T. *Kmotrovství na dálku – časté dotazy* [online]. ©2004-2011e [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.protibet.org/kmotrovstvi-na-dalku-caste-dotazy.php#1>

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ M.O.S.T. *Kmotrovství na dálku* [online]. ©2004-2011b [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.protibet.org/kmotrovstvi-na-dalku.php>

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ M.O.S.T. *Mužský klášter Drepung* [online]. ©2004-2011c [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.protibet.org/kmotrovstvi-na-dalku-klaster-drepung.php>

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ M.O.S.T. *Občanské sdružení M.O.S.T.* [online]. ©2004-2011a [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.protibet.org/obcanske-sdruzeni-most.php>

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ M.O.S.T. *Výroční zpráva 2010*. Ostrava: Malé občanské sdružení tolerance, 2011, 15 s.

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ POTALA. *Výroční zpráva 2008*. Praha: Občanské sdružení Potala, 2009, 15 s.

PHAYUL. *China relocates 6000 Tibetan nomads in Shangri-la under its controversial program* [online]. 29. 11. 2010 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://www.phayul.com/news/article.aspx?id=28631&t=1>

SOS CHILDREN'S VILLAGES INTERNATIONAL. *About us* [online]. Nedatováno [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: <http://www.sos-childrensvillages.org/About-us/Pages/default.aspx>

ŠTRÍTECKÁ, Petra. *Právní postavení Tibetu*. Brno, 2007. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta.

ŠLACHTA, Mojmír, **BURDA**, Tomáš, **HOLEČEK**, Milan. *Ohniska napětí ve světě*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007, 187 s. ISBN 978-80-86034-74-4 (NAKLADATELSTVÍ ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SP).

TIBET FOUNDATION. *Background* [online]. ©1998-2011h [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/background/

TIBET FOUNDATION. *Education* [online]. ©1998-2011c [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/education/

TIBET FOUNDATION. *Mission* [online]. ©1998-2011a [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.tibet-foundation.org/mission/>

TIBET FOUNDATION. *Nuns and Monks* [online]. ©1998-2011d [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/nuns_monks/

TIBET FOUNDATION. *Performing Arts* [online]. ©1998-2011f [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/performing_arts/

TIBET FOUNDATION. *Supporting the Elderly* [online]. ©1998-2011g [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/supporting_the_elderly/

TIBET FOUNDATION. *Tibetan Medicine* [online]. ©1998-2011e [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/tibetan_medicine/

TIBET FOUNDATION. *Tibetans in exile* [online]. ©1998-2011b [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.tibet-foundation.org/tibetans_in_exile/

TIBETAN HOMES FOUNDATION. *Annual School Magazine – 2011*. Mussoorie: Hermann Gmeiner Tibetan Homes School Mussoorie, India, 2012, Vol. XXI., 58 s.

TIBETAN HOMES FOUNDATION. *Higher Education* [online]. Nedatováno [cit. 2012-03-18]. Dostupné z: <http://www.tibhomes.org/higher-education.php>

TIBETAN HOMES FOUNDATION. *Management* [online]. Nedatováno [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: <http://www.tibhomes.org/management.php>

TIBETAN HOMES FOUNDATION. *THF Book* [online]. 2003, 36 s. [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: www.tibhomes.org/magazine-and-brochure.php

TIBETAN HOMES FOUNDATION. *Tibetan Homes Foundation, Rajpur* [online]. Nedatováno [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: <http://www.tibhomes.org/tibetan-homes-foundation-raipur.php>

TIBETAN CHILDREN'S EDUCATIONAL AND WELFARE FUND. *Central School for Tibetans, Mussoorie* [online]. ©2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.sherig.org/schools/cstSchools/cstMussoorie.htm>

TIBETAN CHILDREN'S EDUCATIONAL AND WELFARE FUND. *Central Tibetan School Administration (CTSA)* [online]. ©2010 [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.sherig.org/schools/CTSA.htm>

TIBETAN CHILDREN'S VILLAGE SCHOOL, SUJA. *Educational Programs and Scheme of Studies* [online]. ©2008 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.tcvsuja.org/report/educate.html>

TIBETAN CHILDREN'S VILLAGE. *Further Studies* [online]. ©2011-2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.tcv.org.in/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=48&Itemid=36

TIBETAN CHILDREN'S VILLAGE. *Mission & Goals of TCV* [online]. ©2011-2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.tcv.org.in/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=2&Itemid=7

TIBETAN CHILDREN'S VILLAGE. *TCV Historical Background* [online]. ©2011-2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.tcv.org.in/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=3&Itemid=5

TIBINFO - INFORMAČNÍ SYSTÉM O TIBETU. *Tibet ve 20. století* [online]. 26. 10. 2002 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=324>

TIBINFO - INFORMAČNÍ SYSTÉM O TIBETU. *Tibetský exil pohledem statistiků* [online]. 25. 9. 2006 [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=522>

TIBINFO - INFORMAČNÍ SYSTÉM O TIBETU. *Útěk karmapy do Indie - naděje pro Tibeťany?* [online]. 15. 3. 2000 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=171>

TIBINFO - INFORMAČNÍ SYSTÉM O TIBETU. *Železnice na střechu světa* [online]. 20. 1. 2001 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=195>

UNHCR. *Education Strategy 2010-2012* [online]. Ženeva, 2009 [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/4af7e71d9.html>

UNHCR. *Ensuring Access to Education: Operational Guidance on Refugee Protection and Solutions in Urban Areas.* Ženeva, 2011b. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=4ea9552f9&query=education>

UNHCR. *New Issues in Refugee Research: Local integration: an under-reported solution to protracted refugee situations.* Ženeva, 2008. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=486cc99f2&query=integration>

UNHCR. *Refugee Education: A Global Review.* Ženeva, 2011a. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=4ebd3dd39&query=education>

UNHCR. UNHCR: The UN Refugee Agency. *Vzdělání uprchlických dětí | Právo a šance na lepší budoucnost.* [online]. ©UNHCR 2001-2012 [cit. 2012-02-18]. Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/co-vsechno-delame/pece-o-zranitelne-skupiny-osob/vzdelani-uprchlickych-deti.html>

UNITED STATES BUREAU OF CITIZENSHIP AND IMMIGRATION SERVICES, *India: Information on Tibetan refugees and settlements,* 30. 5. 2003, IND03002.ZNY, [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f51f90821.html>

ŽAGABPA, Cipön. W. D. *Dějiny Tibetu*. Překlad Josef Kolmaš. Praha: Lidové noviny, 2000, 428 s.
Dějiny států. ISBN 80-710-6410-6